

فصل اول: طراحی

درس اول

مشاهده

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- با استفاده مناسب از حواس مختلف، قدرت مشاهده را در خود تقویت کنید.
- با مفهوم مشاهده آشنا شوید.
- به زیبایی‌های طبیعت به عنوان بخشی از خلقت خداوند توجه کنید و از آن‌ها لذت ببرید.
- اهمیت آشنایی با طراحی را درک کنید.
- توانایی ایجاد طرح‌های ساده از اشیاء را داشته باشید.
- درمورد آفرینش‌های هنری خود و دوستانتان صحبت کنید.

فکر کنید

در محیط پیرامون شما چه اشیایی وجود دارد؟ به نظر شما جالب‌ترین نمونه کدام است؟ ویژگی‌های آن چیست؟ این ویژگی‌ها را یادداشت کنید. آیا اندازه، شکل، رنگ و جنس شیء را توصیف کرده‌اید یا کاربرد آن را؟ ویژگی‌های شیء را برای هم‌کلاسی‌هایتان بخوانید. آیا آن‌ها می‌توانند با شنیدن این توضیحات شیء مورد نظر را بشناسند؟

طراحی کنید

طرح ساده‌ای از شیء انتخابی خود بکشید. سپس، این طرح را به هم‌کلاسی‌هایتان نشان دهید. به نظر شما با کدام روش (توصیف شیء یا طراحی آن) می‌توان اطلاعات مورد نظر درباره این شیء را سریع‌تر درک کرد؟ مشاهده یعنی استفاده دقیق از حواس مختلف مانند دیدن، لمس کردن، بویدن، شنیدن و ... از طریق مشاهده می‌توان ویژگی‌های پدیده‌های مختلف را شناخت. بنابراین با مشاهده دقیق می‌توانیم اطلاعات زیادی به دست بیاوریم. ما بیش از ۷۵ درصد اطلاعات خود را از طریق دیدن به دست می‌آوریم. بخش مهمی از این اطلاعات با طراحی و تصویر ارائه می‌شود. انسان از هزاران سال پیش طرح ساده شده حیوانات، انسان، خورشید، اشیاء و غیره را روی سنگ‌ها، ظروف سفالی، فلزات و مواد دیگر اجرا کرده و از این طریق اطلاعات زیادی را به دیگران منتقل کرده است. به تصاویر دقت کنید؛ چه اطلاعاتی از آن‌ها به دست می‌آورد؟

نقش ساده شده حیوان روی سفال، مکشوف در تپه سیلک کاشان.

نقش ساده شده انسان و حیوان روی دیواره سنگی غار، لرستان.

نقش پرنده ساده شده، سرمه‌دان از جنس سنگ یشم، دوره اسلامی.

در طول تاریخ، هنرمندان برای طراحی از دو روش استفاده کرده‌اند: یا تصویر ذهنی اشیاء و پدیده‌های مختلف را کشیده‌اند و یا شکل واقعی، آن‌ها را طراحی کرده‌اند. تصاویر زیر را با هم مقایسه کنید؛ این طرح‌ها چه ویژگی‌هایی دارند؟

نقش انسان و حیوانات بشقاب از جنس نقره، دوره ساسانی، مکشوف در زنجان.

نقش پرنده ساده شده از جنس فولاد، آتش‌زنه، دوره اسلامی.

امروزه هنرمندان از طرح‌های ساده برای رساندن پیام‌های گوناگون استفاده می‌کنند. اغلب علائم راهنما در محیط‌های عمومی (مانند خیابان‌ها، پارک‌ها، ادارات، ایستگاه‌های مترو، فرودگاه‌ها، ...)، علائم راهنمایی و رانندگی در خیابان‌ها و جاده‌ها، علامت‌های رشته‌های مختلف ورزشی در مسابقات المپیک، نشانه (آرم)‌های سازمان‌ها و مؤسسات دولتی و خصوصی، به صورت طرح ساده شده ارائه می‌شوند. به تصاویر دقت کنید. شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها چیست؟

علامت راهنمایی و رانندگی.

نشانه (آرم) کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، اثر استاد پولادی.

مرغ بسم الله منئی.

خود ارزیابی

در محیط زندگی خود طرح‌های ساده شده را جست‌وجو و نمونه‌های مختلف را باهم مقایسه کنید.

تجربه‌های بیشتر

- در محیط پیرامون خود، به دلخواه یک شیء (مانند خودکار، لیوان، دستگیره در، چراغ و ...) را انتخاب کنید. نمونه‌های گوناگون این شیء را پیدا کنید و طرح ساده‌تریک را بکشید. در طول هفته چند نمونه از آن یافته‌اید؟ ویژگی‌های آن‌ها را باهم مقایسه کنید.
- بر اساس تجربه‌ای که از طراحی نمونه‌های مختلف یک شیء به دست آورده‌اید، با استفاده از تخیل خود، نمونه جدیدی از آن طراحی کنید. ویژگی‌های طرح ذهنی‌تان را به دقت در دفترچه خود یادداشت کنید. با چه موادی می‌توانید ماکت کوچکی از آن بسازید؟ دفترچه خود را باهم کلاسی‌هایتان عوض کنید و با طرح‌ها و اطلاعاتی که جمع‌آوری کرده‌اند، آشنا شوید. در مورد انواع نمونه‌ها و ویژگی‌های هر یک گفت‌وگو کنید. ایده‌های خود را برای بهتر کردن طرح‌ها یا تکمیل اطلاعات در مورد شیء موردنظر به دوستان خود بگویید.
- در آثار هنر ایران نمونه‌های طرح‌های ساده شده انسان و موجودات و پدیده‌های طبیعی را بیابید و بههم کلاسی‌هایتان نشان دهید.

تنوع طرح‌ها

درس دوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- به زیبایی محیط پیرامون خود توجه کنید.
- به تنوع گل‌ها در طبیعت توجه کنید.
- تفاوت‌ها و شباهت‌های گل‌ها را بیان کنید.
- از گل‌های مختلف طراحی کنید.

فکر کنید

چند گل را می‌شناسید؟ کدام یک از ویژگی‌های گل‌ها برای شما اهمیت بیشتری دارد :
شکل، رنگ، عطر و بو، لطافت و ...؟ چه تفاوت‌هایی میان گل‌هایی که می‌شناسید، وجود دارد؟
آیا گلی را می‌شناسید که رنگ‌های متنوعی داشته باشد؟

طراحی کنید

طرح ساده‌ای از یک گل بکشید. به تناسب اندازه گل نسبت به ساقه و برگ‌ها توجه کنید.
بعضی از هنرمندان تلاش می‌کنند تا ویژگی‌های گل‌ها را در آثار خود نشان دهند. برخی از آنان نیز با الهام گرفتن از ویژگی‌های گل‌های مختلف، اشیاء و وسایل و آثار هنری گوناگون طراحی می‌کنند.
به تصاویر توجه کنید؛ آیا می‌توانید بگویید طرح هر یک از این نمونه‌ها از کدام گل الهام گرفته شده است؟

میز به شکل گل.

کیف دستی زنانه به شکل گل.

طراحی برای جای گیره کاغذ.

جاشمعی به شکل گل.

صابون به شکل گل.

هر یک از پدیده‌های طبیعت مانند گل‌ها دارای نمونه‌های متنوعی است. توجه به تنوع طرح‌ها و رنگ‌های طبیعت به طراحان در طراحی آثار مختلف کمک می‌کند. آن‌ها هنگام طراحی متناسب با کاربرد شیء شکل، اندازه، رنگ، بافت، جنس و ... مناسب را انتخاب و تلاش می‌کنند که طرحی جدید و زیبا ارائه دهند تا مورد توجه دیگران قرار گیرد. غیر از گل‌ها چه نمونه‌های دیگری را در طبیعت می‌شناسید که طرح‌ها و رنگ‌های متنوعی دارند؟

خود ارزیابی

تصویر انواع گل‌ها را جمع‌آوری و در دفترچه‌ای نگهداری کنید. در محیط پیرامون خود چه اشیایی می‌بینید که به شکل گل ساخته شده‌اند؟ آیا می‌توانید با الهام گرفتن از شکل گل‌ها و با استفاده از تخیل خود، اشیای جدیدی به شکل گل طراحی کنید؟ طرح‌هایتان را در کلاس به دیگران نشان دهید و در مورد ایده‌ها و ویژگی‌های هر یک گفت‌وگو کنید.

تجربه‌های بیشتر

- روی کاغذ، طرح ساده شده گل‌های مختلف را بکشید. طرح‌های خود را از نظر شکل، اندازه و تناسب اجزا تغییر دهید و گل‌های ذهنی خود را طراحی کنید.
- طرح انواع گل را در محیط زندگی خود (مثل طرح گل‌ها روی پارچه، پرده، ظروف، رومیزی، قالی، کاشی، اشیایی که به شکل گل ساخته شده‌اند و ...) جست‌وجو کنید. به شیوه طراحی، رنگ، اندازه و بافت آن‌ها دقت کنید. چگونه می‌توانید طرح و نقش گل‌ها را روی اشیاء و لوازم پیرامون خود اجرا کنید؟ ایده‌هایتان را برای زیباتر کردن محیط زندگی خود ارائه دهید.
- تصویری از گل‌ها (عکس، نقاشی، جلد مجله، کارت تبریک و ...) تهیه کنید. سپس با استفاده از مواد مختلف (گلبرگ خشک شده، تکه پارچه، کاغذ رنگی، نخ‌های رنگی و ...) تکه چسبانی و گل‌ها را برجسته کنید.

الفبای تصویر

درس سوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- از طریق کاربرد مناسب حواس، قدرت مشاهده را در خود تقویت کنید.
- با مفهوم الفبای تصویر آشنا شوید.
- الفبای تصویر را در محیط پیرامون خود بشناسید.
- درمورد آفرینش‌های هنری خود و دوستانتان صحبت کنید.
- نیازها، استعدادها و توانایی‌هایتان را بشناسید.
- توانایی انجام دادن کار گروهی را داشته باشید.
- به زیبایی‌های طبیعت به‌عنوان بخشی از خلقت خداوند توجه کنید و از آن‌ها لذت

ببرید .

فکر کنید

آیا تا به حال به تنوع میوه‌ها، شکل و رنگ آن‌ها توجه کرده‌اید؟ میوه مورد علاقه شما چیست؟ ویژگی ظاهری این میوه را به خاطر بیاورید و شکل، اندازه، رنگ و بافت آن را در ذهن خود تجسم کنید. آیا می‌دانید به این ویژگی‌ها در هنرهای تجسمی چه می‌گویند؟

طراحی کنید

طرح میوه موردنظر خود را روی کاغذ بکشید. تصور کنید که آن را با چاقو برش داده‌اید. در این برش‌ها چه ویژگی‌های جدیدی را مشاهده می‌کنید؟ طرح ذهنی خود را از میوه برش خورده بکشید. در اولین فرصت، نمونه واقعی یا عکس میوه موردنظر را به دقت مشاهده و آن را با طرح ذهنی خود مقایسه کنید. طرح شما چقدر به واقعیت شبیه است؟ بافت درون میوه را با بافت روی پوست آن مقایسه کنید؛ آیا نظم خاصی درون میوه وجود دارد؟

۱- ویژگی سطح رویه پدیده‌ها که ممکن است صاف، برجسته یا فرو رفته باشد و از طریق لمس کردن ادراک می‌شود، را «بافت» می‌نامند.

بیرون و درون پرتغال.

بیرون و درون سیب.

بیرون و درون خیار.

بیرون و درون انار.

به نظم نقطه‌ها و خطوط در تصاویر دقت کنید. نقطه، خط، شکل (سطح و حجم)، رنگ و بافت را در هنرهای تجسمی الفبای تصویر می‌نامند. در آثار هنری به نقطه‌ها، خطوط، شکل‌ها و رنگ‌ها دقت کنید. آیا نظم مشابهی در میوه‌های برش داده شده و آثار هنری ایران مشاهده می‌کنید؟

خودارزیابی

به این تصاویر نگاه کنید. آن‌ها را با یکدیگر مقایسه کنید؛ چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارند؟

بخشی از تزئینات بنای گنبد سلطانی، زنجان.

قلاپ‌دوزی، رشت.

بشقاب سفالی تزیین شده با خط کوفی.

طراحی فضای داخلی معماری، یزد.

تجربه های بیشتر

- از یک میوه، طرحی بکشید و جزئیات آن را نشان دهید. سپس، میوه را برش دهید و نظم درون آن را به دقت طراحی کنید. قسمت های مختلف میوه چه ایده هایی برای طراحی در ذهن شما ایجاد می کند؟
- طرح ساده ای از میوه دلخواه خود بکشید. با مواد در دسترس (گل، کاغذ، سیم روکش دار، شاخ و برگ درختان، تکه های نخ و یا پارچه و ...) حجمی مشابه این میوه بسازید. در صورت لزوم پس از خشک شدن حجم، آن را رنگ بزنید و بافتی مشابه نمونه واقعی روی آن ایجاد کنید. طرح ساده خود را با حجم رنگ شده ای که ساخته اید و میوه واقعی، مقایسه کنید.
- به صورت گروهی با مواد در دسترس (مثل کاغذ باطله، شاخ و برگ خشک شده، یونولیت، خمیر مقوا، تکه های پارچه و ...) حجم یک میوه را در اندازه بزرگ بسازید. اگر مواد مصرفی، رنگی نیستند یا به تغییر رنگ نیاز دارند، پس از کامل شدن حجم نیم برجسته، آن را رنگ آمیزی یا تکه چسبانی کنید تا زیباتر شود.
- با توجه به شکل انواع میوه ها، حجم های کاربردی مانند صندلی، میز، جعبه دستمال کاغذی، اسباب بازی، چراغ و ... طراحی کنید. در مورد ایده های خود با هم کلاسی هایتان گفت و گو کنید.

درس چهارم

نظم

- در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :
- به گوناگونی درخت‌ها و برگ‌های آن‌ها در طبیعت توجه کنید.
 - تفاوت‌ها و شباهت‌های برگ‌ها را بیان کنید.
 - از برگ‌های مختلف طراحی کنید.
 - شباهت‌ها و تفاوت‌های برگ‌ها و پدیده‌ها را در طراحی خود نشان دهید.
 - نظم را در برگ‌ها تشخیص دهید.
 - توانایی ایجاد نظم در آفرینش‌های هنری خود را داشته باشید.
 - به نظم و زیبایی پدیده‌های طبیعت – که بخشی از خلقت خداوند است – توجه کنید و از آن‌ها لذت ببرید.

فکر کنید

چه نوع درخت‌هایی در اطراف خود می‌بینید؟ آیا تا به حال به اندازه، شکل و بافت برگ‌های درختان توجه کرده‌اید؟ آیا می‌دانید هر یک از بخش‌های درخت، نظم خاصی دارد؟

طراحی کنید

طرح برگ درختان مختلف را در محیط اطراف خود بکشید. اندازه و شکل برگ‌هایی که کشیده‌اید، را با هم مقایسه کنید. در کدام یک از برگ‌ها خطوط بیشتری دیده می‌شود؟ به طرح‌های خود توجه کنید؛ آیا این خطوط را نشان داده‌اید؟ به تصاویر زیر نگاه کنید. به نظم نقطه‌ها و خطوط روی برگ‌ها دقت کنید.

آیا تا به حال نظم مشابه نظم این برگ‌ها را در پدیده‌های دیگر طبیعت مشاهده کرده‌اید؟ بال سنجاقک هم دارای نظم بسیار جالبی است. نظم بافت برگ‌ها را با بافت بال سنجاقک مقایسه کنید. در کدام پدیده‌های طبیعی دیگر این نظم را به وضوح می‌بینید؟ در آثار هنری چگونه؟ با مشاهده دقیق می‌توانید نظم را در پدیده‌های طبیعی و آثار هنری جست‌وجو کنید.

تکرار منظم نقطه‌ها، خطوط و سطوح باعث ایجاد نقش‌های متنوعی می‌شود. به تصاویر زیر دقت کنید و نمونه‌هایی از نظم را در بدن حیوانات ببینید.

هنرمندان با ایجاد نظم در آثار خود زیبایی ایجاد می‌کنند. به نمونه‌های نظم در آثار هنری ایران توجه کنید.

بخشی از تزئینات مقبره شاه نعمت‌الله ولی در ماهان، کرمان.

بخشی از مقرن‌کاری ایوان ورودی.

خودارزیابی

با تکرار منظم نقاط، خطوط و سطوح بر روی کاغذ، طرح‌ها و نقش‌های زیبایی ایجاد کنید.

تجربه‌های بیشتر

- نمونه‌هایی از برگ‌ها را جمع‌آوری کنید. آیا می‌توانید با کنار هم چیدن این برگ‌ها نظم خاصی به وجود بیاورید؟ از کار خود عکاسی کنید.
- با مواد در دسترس (گل، کاغذ خیس، خمیر، چوب، ساقه گیاهان، سیم روکش‌دار یا مفتول فلزی و ... یا هر ماده شکل‌پذیر دیگر) ظرفی به شکل برگ بسازید و در صورت لزوم آن را رنگ‌آمیزی کنید. این ظرف چه کاربردی می‌تواند داشته باشد؟
- با توجه به شکل برگ‌های مختلف چه اشیای تزئینی و کاربردی می‌توانید طراحی کنید؟ ایده‌های خود را یادداشت کنید و طرح ساده آن‌ها را بکشید. چند نمونه را می‌توانید اجرا کنید.
- با توجه به شکل و رنگ برگ‌ها در فصل‌های مختلف سال، یک تقویم زیبا طراحی کنید.

فصل دوم: نقاشی

نقاشی از پدیده‌های طبیعت

درس اول

- در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :
- از طریق کاربرد مناسب حواس مختلف، قدرت مشاهده خود را تقویت کنید.
 - به تنوع نقطه‌ها در طبیعت توجه کنید.
 - شباهت‌ها و تفاوت‌های نقطه‌ها را در پدیده‌های طبیعی بیان کنید.
 - نقطه‌ها را در آثار هنری ایران تشخیص دهید.
 - در آفرینش‌های هنری خود، نقطه‌ها را در اندازه‌ها و رنگ‌های مختلف به کار ببرید.

فکر کنید

در اطراف خود چه چیزهایی را به شکل نقطه‌های ریز و درشت می‌بینید؟ آیا دقت کرده‌اید که بسیاری از پدیده‌های موجود در طبیعت از فاصله دور، به نقطه تبدیل می‌شوند؟ چند نمونه را نام ببرید. خورشید در پهنه آسمان به شکل نقطه‌ای دیده می‌شود که در ساعات مختلف، رنگ‌های متنوعی به خود می‌گیرد. فاصله زیاد باعث می‌شود که سطح‌ها و حجم‌های بزرگ هم مثل نقطه به نظر برسند. به عکس‌های هوایی مناظر طبیعت و شهرها دقت کنید و انواع نقطه را در آن‌ها پیدا کنید.

منظره هوایی بافت معماری سنتی شهر اصفهان.

منظره طبیعی.

نقطه‌ها علاوه بر اندازه، از نظر شکل و رنگ هم با هم تفاوت دارند.

بخشی از کهکشان.

پرواز پرندگان.

بعضی از نقطه‌ها را می‌توان لمس کرد؛ مانند برجستگی‌ها و فرورفتگی‌های روی میوه‌ها و سبزیجات، گل‌ها و گیاهان، و بافت‌های مصنوعی مختلف. نمونه‌های زیر را با هم مقایسه کنید.

در بعضی از نمونه‌های طبیعی مانند برف، نقطه‌ها بسیار زیبا و منظم اند.

ساختار یک دانه برف.

همچنین، در برخی از پدیده‌های طبیعی از کنار هم قرار گرفتن نقطه‌ها، طرح‌ها و نقش‌های زیبایی ایجاد شده است؛ مانند بال پروانه و پوست پلنگ.

در مورد نقطه‌های مختلف با یکدیگر گفت‌وگو کنید. تنوع و زیبایی پدیده‌های طبیعی جلوه‌ای از زیبایی و قدرت پروردگار است.

نقاشی کنید

از موضوعاتی مانند یک روز برفی، آسمان پر ستاره، و دورنمای یک دشت پر از گل

نقاشی کنید.

در تصاویر زیر بخش‌هایی از آثار نقاشی ایران را می‌بینید. تنوع شکل، رنگ، اندازه و ویژگی‌هایی را که نقطه‌ها ایجاد کرده‌اند، با هم مقایسه کنید.

خودارزیابی

انواع نقطه‌ها را در طبیعت و آثار هنری ایران (خاتم کاری، قالی بافی، کاشی کاری، سوزن‌دوزی و...) جست‌وجو کنید. برای انجام دادن این فعالیت می‌توانید از آثار فرهنگی - هنری منطقه و محل زندگی خود استفاده کنید.

بخشی از اثر، شاهنامه تهماسبی

بخشی از اثر، شاهنامه بایسنقری.

بخشی از اثر، شاهنامه تهماسبی

تجربه های بیشتر

- روی کاغذها و پارچه های رنگی دایره های کوچکی بکشید و آن ها را برش دهید. دایره های رنگی را به حالت های مختلف روی مقوا بچینید تا نقش زیبایی روی مقوا ایجاد شود. سپس، آن ها را بر روی مقوا بچسبانید.
- با سه رنگ آبی، زرد و قرمز نقطه های ریز و درشت روی مقوا ایجاد کنید. پس از آن که لکه های رنگی خشک شد، مقوا را در جهت های مختلف بچرخانید و به آن ها با دقت نگاه کنید تا شکل خاصی را بیابید. با قلم مو، خطوط و سطوح لازم را روی کار اضافه کنید تا موضوع مورد نظر را بهتر نشان دهید.
- کارت تبریک یا عکس رنگی زیبایی تهیه کنید. با کاغذهای رنگی، مچاله های کوچکی آماده کنید که متناسب با قسمت های مختلف عکس باشد. سپس مچاله های رنگی را با دقت روی هر قسمت بچسبانید.
- با کنار هم چیدن تعدادی تیله یا توپ رنگی، گلوله های برفی، میوه ها، گلوله های کاموا، مچاله های رنگی و غیره، نقش های متنوعی ایجاد کنید.

نقش گل‌ها

درس دوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- به زیبایی‌های طبیعت به‌عنوان بخشی از خلقت خداوند توجه کنید و از آن‌ها لذت ببرید.
- به تنوع گل‌ها در طبیعت توجه کنید.
- شباهت‌ها و تفاوت‌های گل‌ها را بیان کنید.
- با طرح‌های گل در آثار هنری ایران آشنا باشید.
- به تنوع رنگ‌ها در طبیعت و آثار هنری توجه کنید.
- با استفاده مناسب از حواس مختلف، قدرت مشاهده را در خود تقویت کنید.

فکر کنید

آیا تا به حال به ساقه و برگ گل‌ها توجه کرده‌اید؟
مشاهده دقیق ویژگی‌های گل‌ها باعث می‌شود که انواع خط و نقطه را در طبیعت ببینیم و به خاطر بسپاریم. در تصاویر زیر ویژگی‌های مختلف گل‌ها را با هم مقایسه کنید.

گل گلالیل.

گل زرورا.

گل بنفشه.

گل میخک.

گل پامچال.

گل نرگس شیراز.

گل ختمی.

گل رز.

گل پیاز.

گل کوکب.

گل داوودی.

گل شمعدانی.

گل اطلسی.

گل سنبل.

گل داوودی.

گل آفتابگردان.

گل همیشه بهار.

گل آهار.

گل شقایق.

گل زنبق.

گل لاله واژگون.

زنبق رشتی (لیلیوم).

به هماهنگی اجزای گل‌ها و هماهنگی رنگ هر گل با رنگ برگ و ساقه‌اش دقت کنید. در مورد قرار گرفتن رنگ‌های مختلف در کنار هم، با هم کلاسی‌هایتان گفت‌وگو کنید. این نظم، تناسب و خلاقیت را جز در پدیده‌های طبیعی در کجا می‌توانید مشاهده کنید؟

نقاشی کنید

از گل‌ها در رنگ‌ها و اندازه‌های دلخواه نقاشی بکشید. در تصاویر زیر، نقش گل‌ها را در آثار هنری ایران ببینید و آن‌ها را با هم مقایسه کنید.

گلیم بافی.

سوزن‌دوزی.

کفش پارچه‌ای گلدوزی شده.

جوراب بافی منطق تالش.

کیف منجوق دوزی.

نقش گل‌ها در آثار هنری ایران چگونه است؟
به تصاویر دیگری از گل‌ها در آثار هنری توجه کنید.

قالی بافی.

مخمل بافی با گل برجسته.

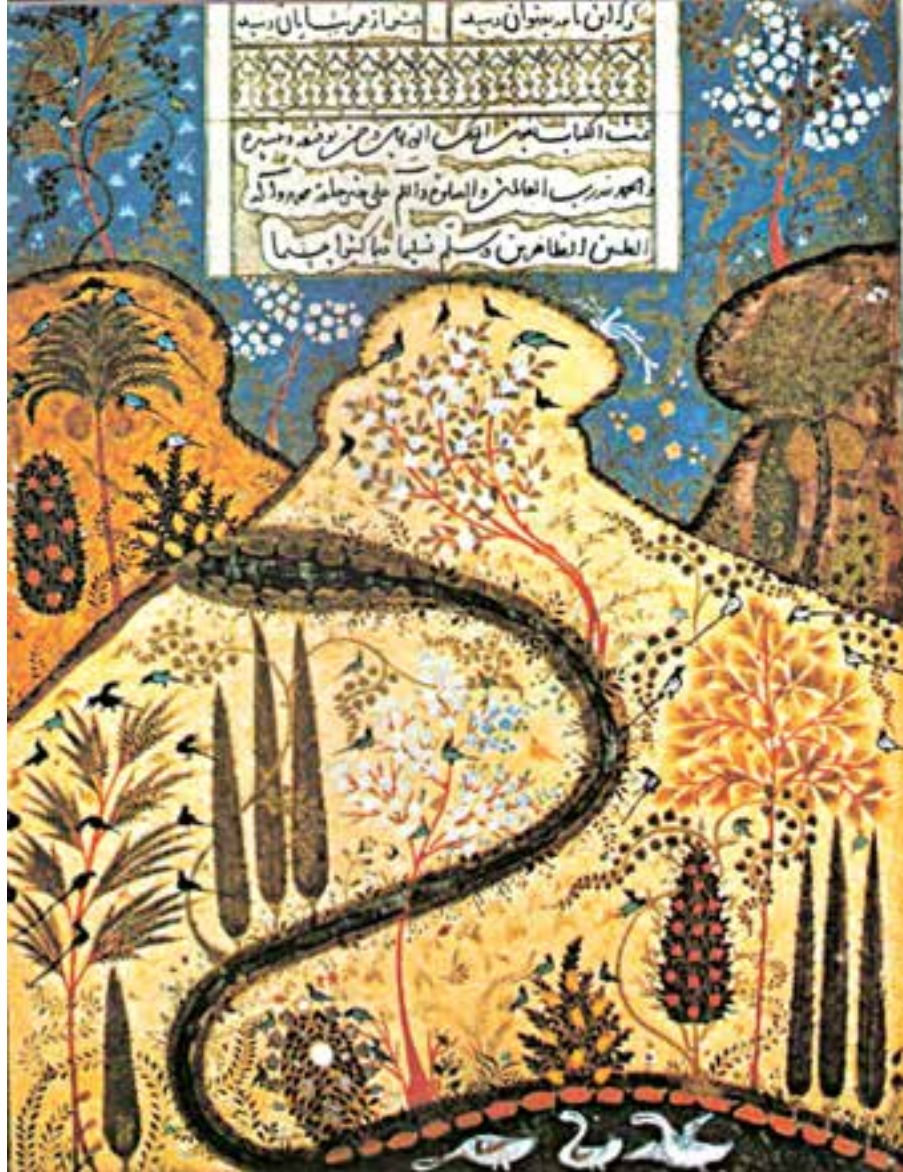
نقاشی گل و مرغ.

بخشی از نقاشی.

خاتم کاری.

نقاشی ایرانی، بهبهان.

خودارزیابی

به یک گل نگاه کنید؛ سپس طرح ذهنی آن را بکشید و رنگ آمیزی کنید. این نقاشی را با گل واقعی مقایسه کنید.

تجربه‌های بیشتر

- با استفاده از مواد در دسترس (مانند گلبرگ‌های خشک شده، کاغذ رنگی، تکه‌های پارچه، کاموای رنگی، پوست خشک شده میوه) روی عکس رنگی یا نقاشی یک گل زیبا تکه چسبانی کنید و به قسمت‌های مختلف گل، حالت برجسته بدهید.
- با مواد در دسترس، گل‌های متنوع و زیبایی بسازید و آن‌ها را رنگ آمیزی کنید. یک گلدان سفالی را به دلخواه نقاشی کنید و گل‌ها را داخل آن بگذارید.
- از انواع گل‌ها با رنگ‌های متنوع نقاشی بکشید و احساس خود را از لطافت و زیبایی آن‌ها نشان دهید.

بافت در نقاشی

درس سوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- به زیبایی‌های طبیعت به عنوان بخشی از خلقت خداوند توجه کنید و از آن‌ها لذت ببرید.
- مفهوم بافت را درک کنید.
- بافت‌های مختلف را در پدیده‌های طبیعی تشخیص دهید.
- شباهت‌ها و تفاوت‌های بافت‌های مختلف را در پدیده‌های طبیعی بیان کنید.
- از طریق کاربرد مناسب حواس مختلف، قدرت مشاهده خود را تقویت کنید.
- توانایی ایجاد بافت‌های متنوع را در آفرینش‌های هنری خود داشته باشید.
- در مورد آفرینش‌های هنری خود و دوستانتان صحبت کنید.

فکر کنید

آیا تا به حال تنه درختان را لمس کرده‌اید؟ اگر پوست تنه درختان را لمس کنید، درمی‌یابید که برخی از آن‌ها بافتی ظریف و نرم و بعضی دیگر بافتی زیر و ضخیم دارند. آیا به تفاوت طرح، رنگ، تیرگی و روشنی و بافت درختان توجه کرده‌اید؟

بعضی از درختان بافت ساده و برخی بافت درهم پیچیده‌ای از نقطه‌ها و خطوط دارند. فرورفتگی و برجستگی بافت پدیده‌ها را در نقاشی چگونه می‌توان نشان داد؟ یک درخت را انتخاب کنید و به تیرگی و روشنی سطوح و نازکی و ضخامت خطوط آن توجه کنید.

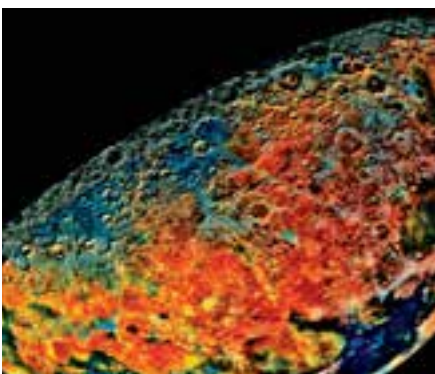
از کنار هم قرار گرفتن نقطه‌ها، خطوط مختلف و ... بافت ایجاد می‌شود که گاهی صاف و صیقلی و گاه برجسته یا فرورفته است. به این تصاویر توجه کنید؛ کدام نمونه‌ها بافت نرم و کدام بافت برجسته دارند؟

قارچ.

بال طوطی.

بافت انواع صدف.

پوسته کره زمین.

نقاشی کنید

با پاستل روغنی خطوطی به رنگ‌های مختلف روی مقوا بکشید و سطح زمینه را پر کنید. سطح مقوا را با یک لایه رنگ پلاستیک یا گواش بپوشانید. وقتی رنگ گواش کاملاً خشک شد، با نوک مداد (یا خودکار تمام شده) روی سطح گواش خطوط بافت تنه درخت یا درختان دلخواه خود را بکشید. با خراش دادن این طرح‌ها، خطوط روی درخت را روی مقوا اجرا کنید. این خراش‌ها باعث می‌شوند رنگ‌های زیر دیده شود و مانند قسمت‌های فرو رفته بافت درخت به نظر برسند.

خودارزیابی

در محیط اطراف خود به انواع بافت‌ها توجه کنید. چه بافت‌هایی پیدا کرده‌اید؟ چند نمونه بافت صیقلی یافته‌اید؟ با لمس کردن کدام بافت‌ها احساس و درک تازه‌ای به دست می‌آورید؟

تجربه‌های بیشتر

- یک برگ تازه را زیر کاغذ قرار دهید. با مداد به آرامی روی آن بکشید تا بافت برگ روی کاغذ منتقل شود. اگر روی هر قسمت برگ را با یکی از رنگ‌های مداد رنگی بکشید، یک برگ پاییزی زیبا پدید می‌آید.
- با استفاده از وسایل طراحی و نقاشی و روش‌های مختلف مثل پاشیدن رنگ، چاپ و تکه چسبانی بافت‌های متنوعی اجرا کنید. بافت‌های صیقلی را با بافت‌های برجسته مقایسه کنید. نمونه‌ها را به هم کلاسی‌های خود نشان دهید و در مورد تنوع تجربه‌ها گفت و گو کنید.
- برگ‌ها، گلبرگ‌ها و تکه‌های کوچک و نازک پوست تنه درختان را جمع‌آوری و خشک کنید. از کنار هم چیدن این نمونه‌های خشک شده ترکیب زیبایی تهیه کنید و آن را روی زمینه‌ای محکم (مقوای ضخیم، تخته سه‌لا، سینی پلاستیکی و...) بچسبانید. تمام قسمت‌های زمینه را با گل و برگ خشک شده بپوشانید. پس از کامل شدن کار، روی آن چند لایه روغن جلا بزنید. هر لایه روغن را پس از خشک شدن لایه قبلی بزنید تا دوام کار بیشتر و نگهداری آن آسان‌تر شود.

نقش‌های منظم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- مفهوم نقش منظم را درک کنید.
- تنوع نقش‌های مرکزی را در طبیعت تشخیص دهید.
- طرح‌های مرکزی را در آثار هنری ایران باز شناسی کنید.
- شباهت‌ها و تفاوت‌های طرح‌های مرکزی مختلف را در پدیده‌های طبیعی و آثار هنری بیان کنید.
- در آفرینش‌های هنری خود از نقش‌های مرکزی استفاده کنید.
- از طریق کاربرد مناسب از حواس مختلف، قدرت مشاهده را در خود تقویت کنید.

فکر کنید

آیا در این تصاویر نظم خاصی می‌بینید؟

در بسیاری از گل‌ها و گیاهان، میوه‌ها و سبزیجات، آثار هنری، بناها (مثل گنبد مسجد) و نقوش تزئینی (مانند تذهیب) نظم دیده می‌شود که براساس محیط دایره و نقطه مرکزی آن، ایجاد شده است. به عبارت دیگر، در این نقش‌ها، مرکزی ثابت وجود دارد که نقاط، خطوط، شکل‌ها، حجم‌ها و رنگ‌های مختلف با نظم خاص در اطراف آن قرار گرفته‌اند. در آثار مختلف هنری ایران به تکرار منظم خطوط، شکل‌ها و رنگ‌ها دور مرکز دایره توجه کنید.

صفحه میز خاتم کاری.

ظرف سفالی منقوش.

نقاشی روی گچ در سقف خانه، کاشان.

پته دوزی، کرمان.

سینی ملیله کاری مطلقاً.

قالی ابریشمی.

نقاشی کنید

یک دایره بکشید و داخل آن با تکرار منظم خطوط یا شکل‌ها، نقش مرکزی زیبایی ایجاد کنید. سطوح مختلف را رنگ آمیزی کنید. برای رنگ آمیزی کار خود نیز می‌توانید نظم خاصی را به کار ببرید.

خودارزیابی

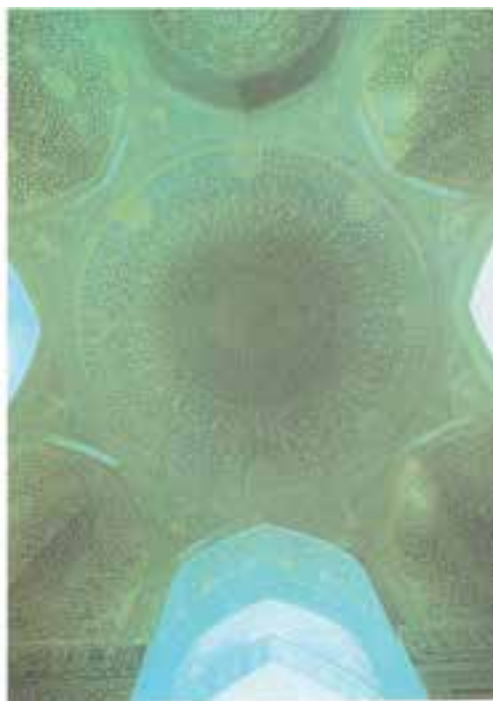
به تصاویر زیر نگاه کنید؛ آیا می‌توانید نقوش مرکزی را در آن‌ها پیدا کنید؟

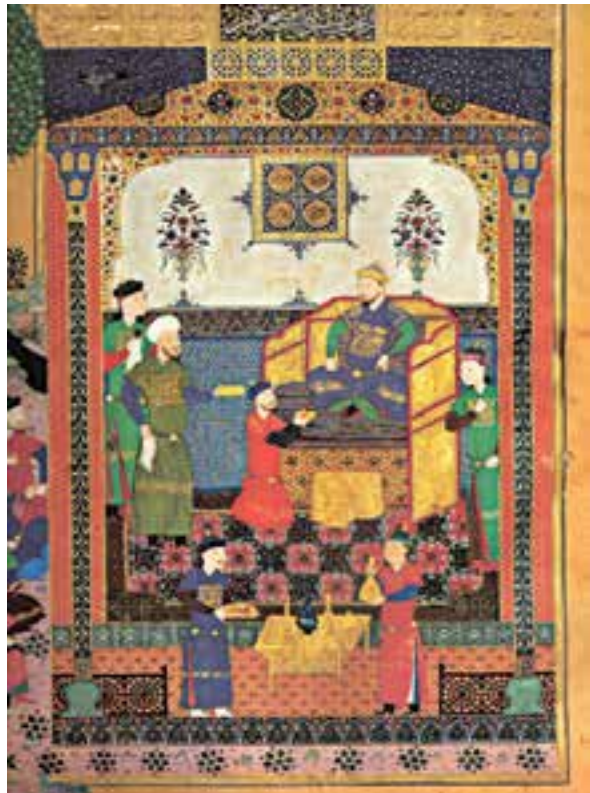
کاشی کاری مقبره شیخ صفی‌الدین اردبیلی، اردبیل.

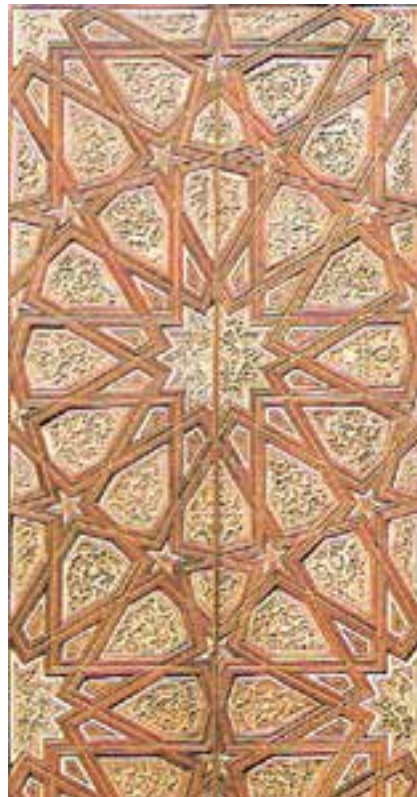
سفره چاپ قلمکار، اصفهان.

تزئینات داخل گنبد مسجد امام، اصفهان.

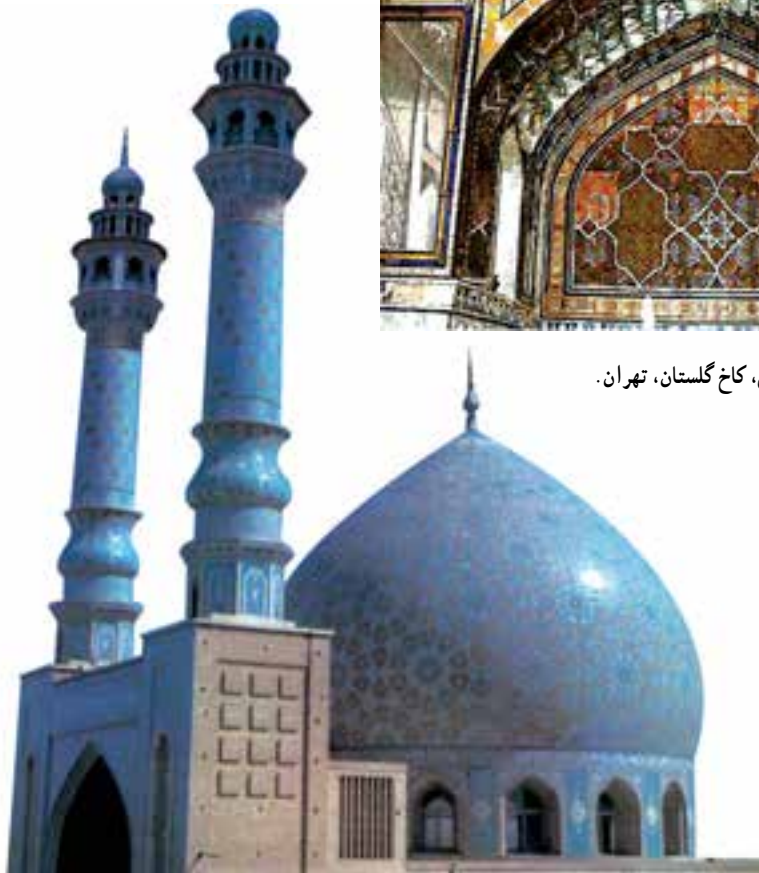
نقاشی ایرانی، شاهنامه باسینقری.

در چوبی کنده کاری شده.

گره چینی و آینه کاری، کاخ گلستان، تهران.

مسجد اعظم، قم.

تجربه های بیشتر

- از زوایای مختلف به یک میوه کاج نگاه کنید. از کدام زاویه، یک نقش مرکزی می بینید؟ با مداد رنگی از این زاویه، طرحی دقیق بکشید و آن را رنگ آمیزی کنید.
- با قرار دادن مواد و اشیاء رنگی (مانند مدادهای رنگی، دکمه ها، پارچه، کاغذهای رنگی، برگ ها و گلبرگ، صدف ها، در پلاستیکی بطری ها) در کنار هم، یک نقش مرکزی ایجاد کنید. کدام نمونه ها را می توانید روی زمینه مناسب بچسبانید و از آن ها برای تزئین محیط زندگی خود استفاده کنید؟
- با تکرار یک نقش روی شعاع های یک دایره، نقش مرکزی زیبایی ایجاد کنید. برای ایجاد نقش می توانید از روش چاپ با مواد طبیعی (مثل برگ، صدف و میوه کاج) یا اشیاء در دسترس (شانه، در بطری، سکه، کلید و...) استفاده کنید.

فصل سوم: عکاسی

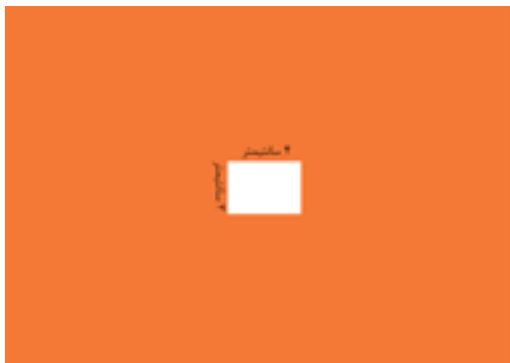
منظره یاب

درسی اول

- در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:
- تفاوت بین مشاهده با کادر و بدون کادر را بیان کنید.
 - مهارت مشاهده واقعیت‌ها با استفاده از منظره یاب را داشته باشید.
 - مفهوم دید عکاسی را درک کنید.
 - نیازها، استعدادها و توانایی‌های خود را بشناسید.
 - توانایی انجام دادن کار گروهی را داشته باشید.
 - به زیبایی‌های طبیعت به عنوان بخشی از خلقت خداوند توجه کنید و از آن‌ها لذت ببرید.

فکر کنید

به نظر شما با چه روش‌هایی می‌توان واقعیت را ثبت کرد؟ یکی از روش‌های ثبت واقعیت، عکاسی است. دوربین عکاسی بخشی از واقعیت را از زاویه‌ای خاص که عکاس انتخاب کرده است، ثبت می‌کند. برای درک تفاوت دید معمولی و دیدن از چشمی دوربین عکاسی، ابتدا لازم است با مقوا یک منظره یاب درست کنید. مطابق شکل، از داخل یک مقوای A4 (۲۹۷×۲۱۰ میلی‌متر) یک مستطیل با اضلاع ۳×۴ سانتی‌متر (۳۰×۴۰ میلی‌متر) درآورید.

کادر مستطیل.

تجربه کنید

از درون کادر مستطیل به اطراف خود بنگرید؛ شکل‌ها را چگونه می‌بینید؟
به حیاط مدرسه بروید و هرچیز زیبا و جالب را یک بار بدون کادر و بار دیگر از درون
کادر مستطیل ببینید. این دو دید را با هم مقایسه کنید. با هم کلاسی‌هایتان در مورد تفاوت این
دو دید گفت‌وگو کنید.

به نظر شما دیدن از درون کادر، چه ویژگی‌هایی دارد؟
کادر مستطیل شکلی که با آن به محیط اطراف خود نگاه می‌کردید، مانند چشمی یا
منظره‌یاب دوربین‌های عکاسی است که بخشی از واقعیت پیش روی شما را از فضای اطراف
جدا می‌کند.

منظره‌یاب

منظره‌یاب دوربین.

دوربین چیزی را که عکاس انتخاب کرده‌است، ثبت می‌کند. در درس‌های بعدی، با
دوربین عکاسی و قسمت‌های مختلف آن بیشتر آشنا می‌شوید. همچنین، دقیق دیدن و انتخاب
کردن بخش‌هایی از آنچه در اطراف شماست و شیوه عکس گرفتن را تجربه خواهید کرد.

چگونه منظره یاب، درعکاسی از موضوع به شما کمک می کند؟ عکس های زیر را ببینید و نحوه قرارگیری آن ها را در منظره یاب دوربین با هم مقایسه کنید.

قرارگیری موضوع اصلی در سمت راست عکس.

قرارگیری موضوع اصلی در سمت چپ عکس.

تجربه های بیشتر

- تا جلسه بعد مناظر، اشیا و محیط اطراف خود را از داخل کادر ببینید. سعی کنید موضوعات مختلف را از فاصله های متفاوت ببینید و در کلاس درباره تجربه های خود با دیگران صحبت کنید.

دوربین های تمام خودکار

درس دوم

در پایان این درس از شما انتظار می رود :

- با قسمت های مختلف دوربین های تمام خودکار آشنا شوید.
- مهارت لازم را در استفاده از دوربین های تمام خودکار داشته باشید.
- تفاوت بین مشاهده با منظره یاب و مشاهده واقعت را بیان کنید.
- مهارت استفاده از منظره یاب دوربین را داشته باشید.
- بتوانید در مورد آفرینش های هنری خود و دوستانتان صحبت کنید.
- توانایی انجام دادن کار گروهی را داشته باشید.

فکر کنید

آیا می دانید دوربین های عکاسی قدیمی با دوربین های جدید چه شباهت ها و چه تفاوت هایی دارند؟ آیا می دانید استفاده از دوربین های جدید چه مزیت هایی دارد؟
امروزه استفاده از انواع دوربین های تمام خودکار این امکان را به وجود آورده است که همه بتوانند به راحتی عکاسی کنند. به یک دوربین تمام خودکار به دقت نگاه کنید.

دوربینی که مشاهده می کنید، از چه بخش هایی تشکیل شده است؟ هریک از این بخش ها چه کاری انجام می دهد؟

عکاسی کنید

دوربین را روشن کنید. از داخل منظره یاب به محیط اطراف نگاه کنید و موضوع دلخواه خود را انتخاب کنید. ساده ترین روش برای عکس گرفتن این است که دوربین را در حالت Program یا Auto قرار دهید. در این حالت، دوربین به صورت تمام خودکار تنظیم می شود و می توانید با آن به راحتی عکاسی کنید. پس از آنکه موضوع انتخابی را در کادر قرار دادید، با فشار دادن دکمه، عکس بگیرید و تصویر را ثبت کنید.

کادر عمودی.

خودارزیابی

به چند روش می توانید موضوع را در کادر قرار دهید؟ عکس های زیر را با هم مقایسه کنید.

کادر افقی.

تجربه های بیشتر

- موضوع دلخواه شما برای عکاسی چیست؟ موضوعی در فضای بیرون از اتاق انتخاب کنید و در نور روز از آن عکاسی کنید. از فاصله های مختلف از موضوع عکس بگیرید. عکس ها را به هم کلاسی های خود نشان دهید و در مورد این تجربه با آن ها صحبت کنید.
- تا جلسه بعد، از موضوعات مختلف عکاسی کنید. ابتدا موضوع مورد نظر را با دقت ببینید و سپس از آن عکاسی کنید. عکس هایی را که گرفته اید، به دقت مشاهده کنید. آیا چیزی می بینید که هنگام عکس گرفتن ندیده باشید؟ چقدر در مشاهده دقیق پیشرفت کرده اید؟
- آیا بین آنچه در منظره یاب دوربین می دیدید و آنچه روی عکس می بینید، تفاوتی وجود دارد؟ اگر پاسخ مثبت است، تفاوت ها را بیان کنید.

نقطه تأکید

درس سوم

- در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :
- نقطه تأکید در عکاسی را بشناسید.
 - با استفاده از نقطه تأکید، عکاسی کنید.
 - تفاوت عکاسی با نقطه تأکید و بدون آن را بیان کنید.
 - درمورد آفرینش‌های هنری خود و دوستانتان صحبت کنید.
 - توانایی انجام دادن کار گروهی را داشته باشید.
 - به زیبایی‌های طبیعت به عنوان بخشی از خلقت خداوند توجه کنید و از آن‌ها لذت ببرید.

فکر کنید

آیا تا به حال به گل‌ها دقت کرده‌اید؟ چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارند؟ قسمت‌های مختلف آن‌ها را از نظر شکل، رنگ، بافت با یکدیگر مقایسه کنید.

عکاسی کنید

یک گل را به عنوان موضوع عکاسی خود انتخاب کنید. تمام تلاش خود را به کار ببرید و به نحوی عکس بگیرید که توجه بیننده آن بلافاصله متوجه گل مورد نظر شما شود. آیا پس از گرفتن چند عکس، به نتیجه مطلوب رسیده‌اید؟ عکس‌های خود را با عکس‌هایی که هم کلاسی‌هایتان گرفته‌اند، مقایسه کنید و در یک بحث گروهی به سؤال‌های زیر پاسخ دهید :

- چه چیزهایی به جز گل مورد نظرتان در عکس وجود دارد که توجه بیننده را به خود جلب می‌کند؟
 - آیا لازم است به جز موضوع اصلی عکاسی، این چیزها در عکس شما وجود داشته باشند؟
 - حذف آن‌ها از کادر عکاسی به دیدن موضوع کمک می‌کند یا به آن آسیب می‌رساند؟
 - با توجه به مجموعه فعالیت‌های عملی که انجام داده‌اید، بگویید نقطه تأکید در عکاسی یعنی چه؟
- در این تجربه ما با نقطه تأکید در عکس آشنا شدیم. نقطه تأکید قسمتی از عکس است که بیشترین توجه بیننده را به خود جلب می‌کند؛ مانند گل در عکس‌هایی که گرفته‌اید.

از موضوع دلخواه خود به گونه‌ای عکاسی کنید که بیشترین توجه بیننده را جلب کند.

تجربه‌های بیشتر

● از یک شاخه گل در محیط‌های مختلف (روی پارچه، داخل گلدان، مقابل دیوار آجری، در باغچه و ...) عکاسی کنید؛ طوری که گل مورد نظر تمام توجه بیننده را به خود جلب کند. توجه داشته باشید که تمامی عکس‌ها در نور روز و در فضای بیرون از اتاق گرفته شوند. برای این کار، دوربین را ثابت نگه دارید و هنگام گرفتن هر عکس، جای موضوع را در کادر تغییر دهید. در مورد نتیجه کار خود با دیگران گفت‌وگو کنید.

● به نمونه‌های زیر دقت کنید :

نقاط تأکید هر یک از عکس‌ها را مورد توجه قرار داده و به سؤالات زیر پاسخ دهید.

○ به نظر شما چه چیزهایی سبب می‌شود موضوع اصلی بهتر دیده شود یا بیشتر مورد

توجه بیننده قرار گیرد؟

○ اگر محل قرار گرفتن موضوع اصلی در کادر جابه‌جا کنید، چه تغییراتی در عکس ایجاد

می‌شود؟

نور

درس چهارم

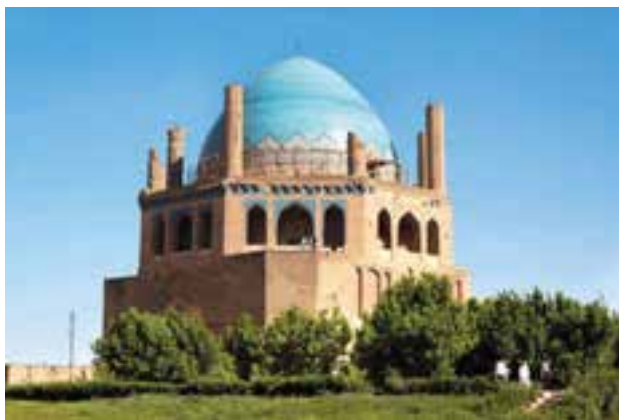
در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- تأثیر انواع نور در عکاسی را بشناسید.
- تفاوت عکاسی در نور طبیعی و عکاسی در نور مصنوعی را بیان کنید.
- تفاوت عکس‌های گرفته شده در نور طبیعی و مصنوعی را بیان کنید.
- با توجه به موضوع مورد نظر، مهارت استفاده از نور مطلوب را داشته باشید.
- در مورد آفرینش‌های هنری خود و دوستانتان صحبت کنید.

فکر کنید

آیا می‌دانید برای عکاسی چه نوع نوری لازم است؟ نور شدید یا ضعیف؟ نور طبیعی یا مصنوعی؟ میزان نور چه تأثیری بر عکاسی دارد؟ دو عکس از گنبد سلطانیه را با هم مقایسه کنید. برای اینکه به سؤال‌های بالا پاسخ دهید، تجربه‌هایی را که در درس‌های قبل کسب کرده‌اید، به یاد آورید.

پس از تجربه عکاسی در فضای باز و استفاده از نور خورشید، می‌توانید با ویژگی‌های عکاسی در نور مصنوعی آشنا شوید.

عکاسی کنید

در فضای داخل اتاق از موضوع انتخابی خود عکاسی کنید. ابتدا موضوع را کنار پنجره قرار دهید و دوربین خود را در محلی ثابت کنید به گونه ای که در طول عکاسی (چندین عکس در ساعت های مختلف) تغییری در کادر شما ایجاد نشود. بار اول در نور روز از آن عکاسی کنید. سپس چند ساعت بعد بدون اینکه تغییری در کادر ایجاد کنید، چراغ اتاق را روشن کنید و یک بار دیگر از آن عکس بگیرید. عکس سوم را پس از غروب خورشید و با نور چراغ بگیرید. هنگام عکاسی، شرایط نوری هر عکس را یادداشت کنید. این سه عکس را با هم مقایسه کنید و با هم کلاسی های خود درباره موارد زیر گفت و گو کنید:

– این سه عکس چه تفاوت هایی دارند؟

– آیا رنگ موضوع در این سه عکس مشابه است؟

– آیا هنگام عکاسی در نور مصنوعی مشکلی برای شما به وجود آمد؟ اگر پاسخ مثبت است، چه کاری برای برطرف کردن آن انجام دادید؟

خود ارزیابی

تأثیر منبع نورهای مختلف را در عکس های زیر بررسی کنید:

تجربه های بیشتر

- از موضوع دلخواه خود در فضای داخل اتاق و بیرون عکاسی کنید. نمونه ها را با یکدیگر مقایسه کنید.

بخش دوم

خوشنویسی

به نام او که زیباست و زیبایی را دوست دارد

مقدمه

پیدایش خط به عنوان وسیله‌ای برای انتقال پیام‌ها و مفاهیم، شاید پیشینه‌ای نزدیک به مبدأ تاریخ بشری داشته باشد. هنر خوشنویسی که از دل این پدیده شگرف و تأثیرگذار در زندگی بشر به وجود آمده، جلوه خیال انسان در نگارش حروف و کلمات است که خط را زیبا و دوست داشتنی و ماندگار می‌نماید.

عشق و علاقه هر ایرانی به هنر و ذوق سرشار و نبوغی که نسل‌های مختلف در یادگیری و پیشبرد و تکامل خوشنویسی به کار بسته‌اند، این هنر اصیل را به جایگاهی رسانده است که همگان خود را نیازمند داشتن خطی خوش می‌دانند و برای فراگیری آن می‌کوشند.

مولای متقیان، حضرت علی - علیه السلام - چه زیبا در توصیف کارآمدی خط خوش فرموده‌اند:

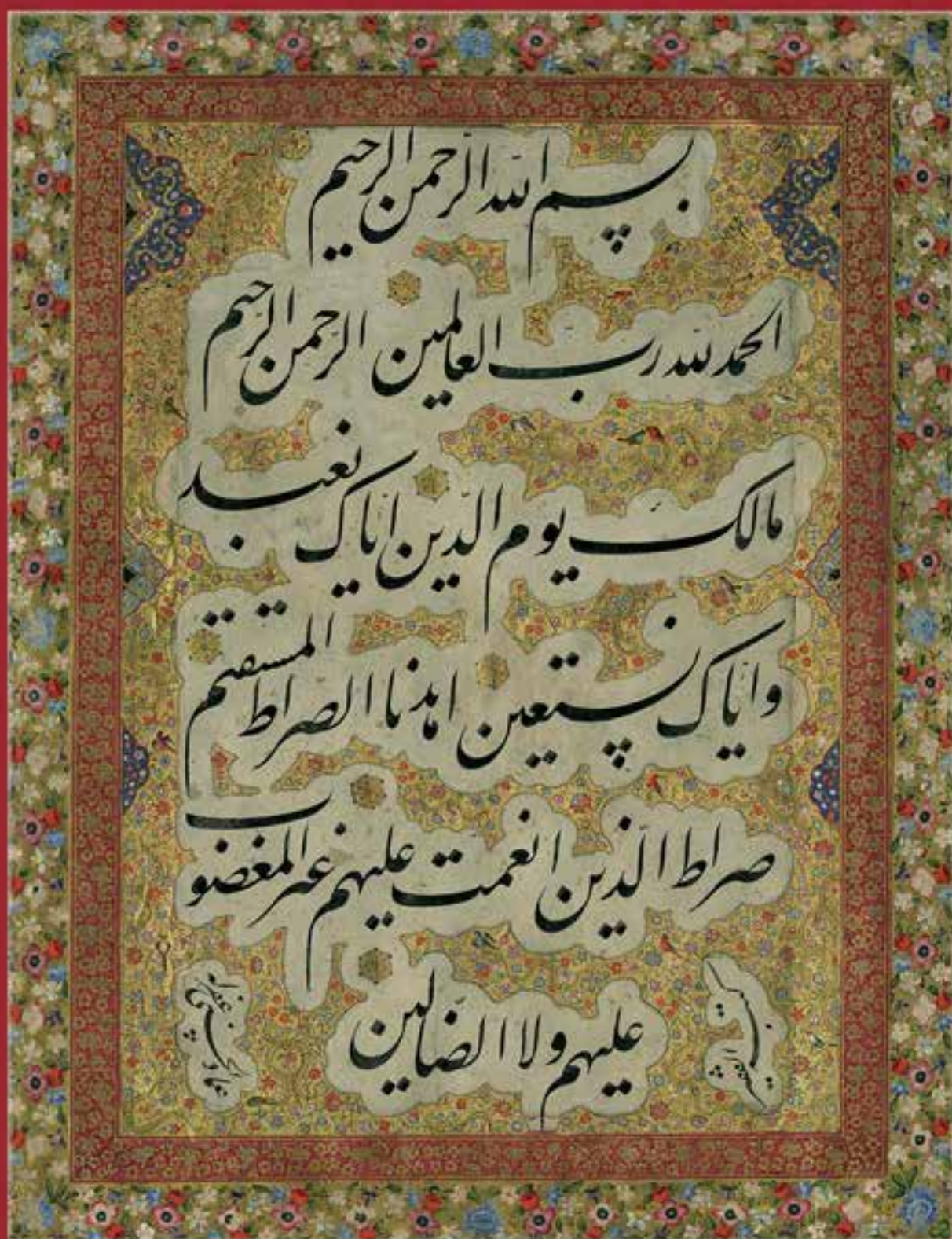
«خط خوش برای فقیر ثروت و برای ثروتمند جمال و برای دانشمند کمال است.»

در این بخش از کتاب، نخست شما را با ابزار اولیه خوشنویسی آشنا می‌سازیم و بعد به توضیح برخی اصطلاحات کاربردی در آموزش این هنر می‌پردازیم.

آموزش عملی خوشنویسی از درس دوم آغاز خواهد شد و هم‌زمان، آموزش خط درشت و خط ریز (تحریری نستعلیق) ارائه می‌شود. همچنین در هر درس با یکی از انواع خطوط آشنا خواهید شد.

امیدواریم خلاصه‌گویی و سادگی در تألیف و تحریر، دریچه‌ای به روی شما بگشاید و شما را برانگیزد تا «هنر خوشنویسی» را که به دلیل ارتباط پیوسته با آیات الهی و احادیث و مفاهیم عرفانی، «هنر قدسی» نام گرفته است و تأثیر بسزایی در پرورش شخصیت و کسب صفات خوب دارد، تا مدارج عالی دنبال کنید.

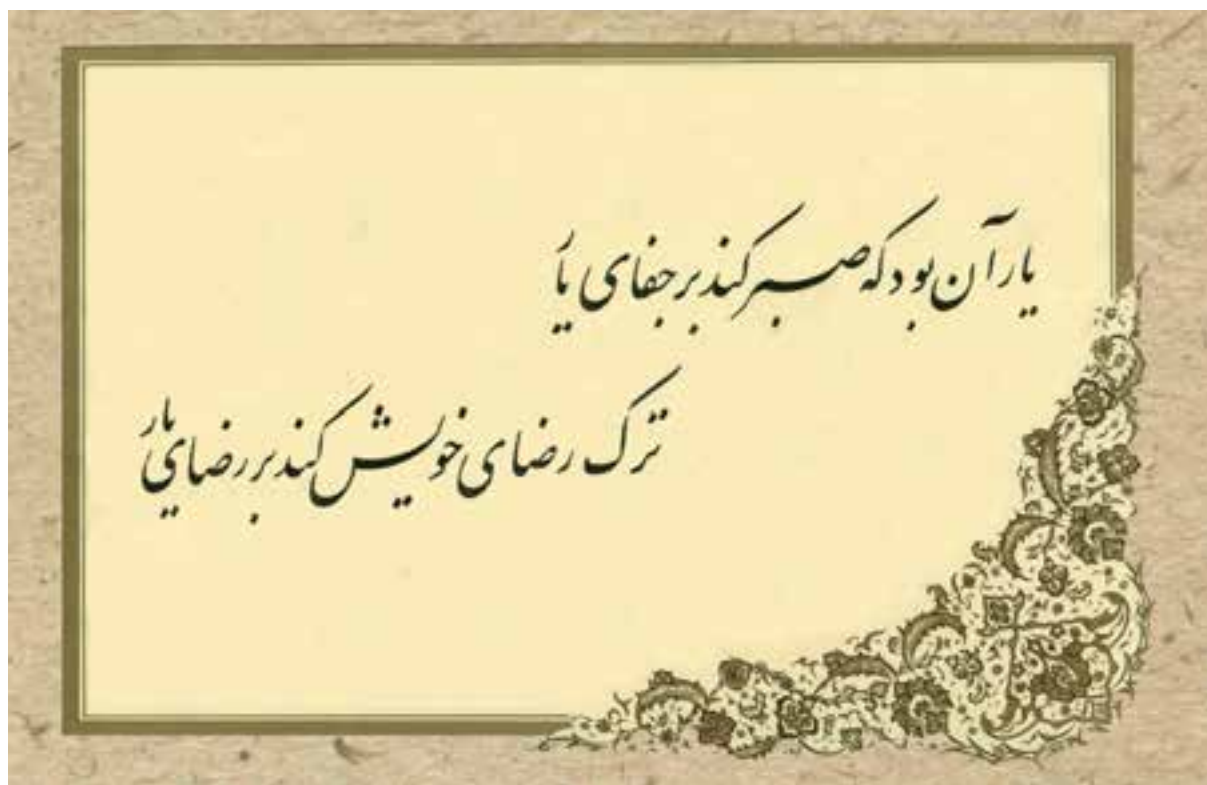
آشنایی با اصطلاحات و ابزار خوشنویسی

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- برخی از اصطلاحات و ابزاری که برای یادگیری بهتر خط ضروری است بشناسید.
- به میراث فرهنگی – هنری خود احترام بگذارید و از آن‌ها نگهداری کنید.

فکر کنید

به نمونه خوشنویسی زیر دقت کنید؛ آیا می‌دانید برای نوشتن آن از چه ابزار و موادی استفاده شده است؟ آیا می‌توانید شبیه این خط بنویسید؟

پیش از آشنایی با ابزار و اصطلاحات خوشنویسی لازم است با چگونگی دست گرفتن قلم آشنا شوید.

قلم را باید با انگشت شصت و سبابه گرفت و به انگشت میانی تکیه داد و توجه داشت نوک انگشتان در بالای قسمت تراش خورده قرار گیرد.

الف) اصطلاحات

نقطه: اثر حرکت کل پهنای زبانۀ قلم بر روی کاغذ، که یک مربع را تشکیل دهد، نقطه است و در خوشنویسی، حروف و کلمات با آن اندازه گیری می شوند.

دانگ: پهنای هر نقطه را که به اندازه پهنای زبانۀ قلم است، به شش قسمت مساوی تقسیم می کنند و هر قسمت را یک دانگ همان قلم یا نقطه می نامند.

توجه: دانگ اصطلاحی برای مشخص کردن اندازه قلم ها نیز هست، مثلاً می گویند: قلم دو دانگ یا قلم شش دانگ.

ترکیب: به شکل قرار گرفتن حروف، کلمات و یا تنظیم سطرها در فضای صفحه ترکیب گفته می شود.

کشیده (مد): شکل نوشتن برخی از حروف در اندازه بلند و در راستای افق سطر است که در نوشتن آن‌ها پهنای تمام قلم مشاهده می‌شود.

کرسی: جای قرار گرفتن تک تک حروف و کلمات نسبت به راستای افق سطر را کرسی می‌گویند.

سطح: به حرکات راست حروف گفته می‌شود.

دور: به حرکت منحنی وار حروف گفته می‌شود.

ب) ابزار

قلم: اصلی‌ترین ابزار خوشنویسی است و مناسب‌ترین گونه آن برای مشق قلم نی دزفولی است.

دوات: به ظرفی که مرکب لایقه‌دار در آن جای می‌گیرد، دوات می‌گویند.

لیقه: الیافی است که درون دوات قرار داده می‌شود تا مرکب را به خود بگیرد و آماده نگارش سازد.

مرکب: ترکیبی با تناسب مشخص از دوده، زاج، مازو و صمغ که به شکل مایع یا خشک ارائه می‌گردد.

خودآزمایی

- پهنای قلم را به چند دانگ تقسیم می‌کنند؟
- اندازه حروف و کلمات را در خوشنویسی با چه چیز می‌سنجند؟

تجربه‌های بیشتر

- چند ابزار دیگر خوشنویسی را شناسایی و به دوستان خود معرفی کنید.
- آیا با اصطلاحات دیگری در هنر خوشنویسی آشنایی دارید؟ یک نمونه را نام ببرید.

درس دوم

خوشنویسی کنید

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- خط کوفی را بشناسید.
- در خوشنویسی حروف و کلمات ساده مهارت داشته باشید.
- به میراث فرهنگی – هنری خود احترام بگذارید و از آن‌ها نگهداری کنید.

فکر کنید

به نمونه خط زیر توجه کنید؛ آیا نام آن را می‌دانید؟

پدید آمدن هنر خوشنویسی و شاخه‌های مختلف آن ریشه در تاریخ پیدایش خط دارد. اگر چه پدید آوردن هر نوع خط به نام یکی از بزرگان تاریخ هنر خوشنویسی ثبت شده اما باید دانست که آن نوع خط محصول تجربه جمعی است و پیش‌تر هم اشکالی از آن وجود داشته است. **خط کوفی** : در میان شاخه‌های مختلف خوشنویسی، سخن را با خط کوفی آغاز می‌کنیم؛ چرا که این خط را می‌توان قدیمی‌ترین نوع خوشنویسی دانست که امروزه نیز کاربردهایی دارد و نمونه‌های زیادی از آن را در کتیبه‌ها، ظروف سفالی، پارچه‌ها و... می‌توان مشاهده کرد. در خط کوفی یک دانگ دور و پنج دانگ سطح وجود دارد.

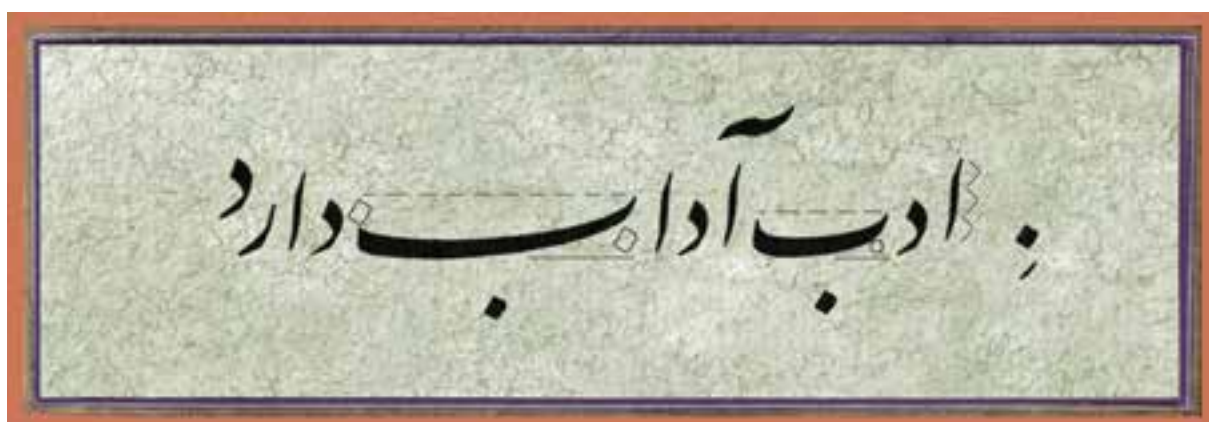

خط کوفی از پیش از اسلام در حجاز رواج داشت. با ورود اسلام به ایران این خط جانشین خط پهلوی و اوستایی شد و تا قرن سوم هجری و کمی بیشتر برای نگارش به کار می‌رفت اما از قرن پنجم بیشترین کاربرد خط کوفی در کتیبه نگاری، تزئین ظروف و پارچه و... بوده است.

به سرمشق خوشنویسی زیر توجه کنید. آیا تا به حال مشق خوشنویسی کرده‌اید؟ آیا می‌دانید چند نوع مشق خوشنویسی وجود دارد؟

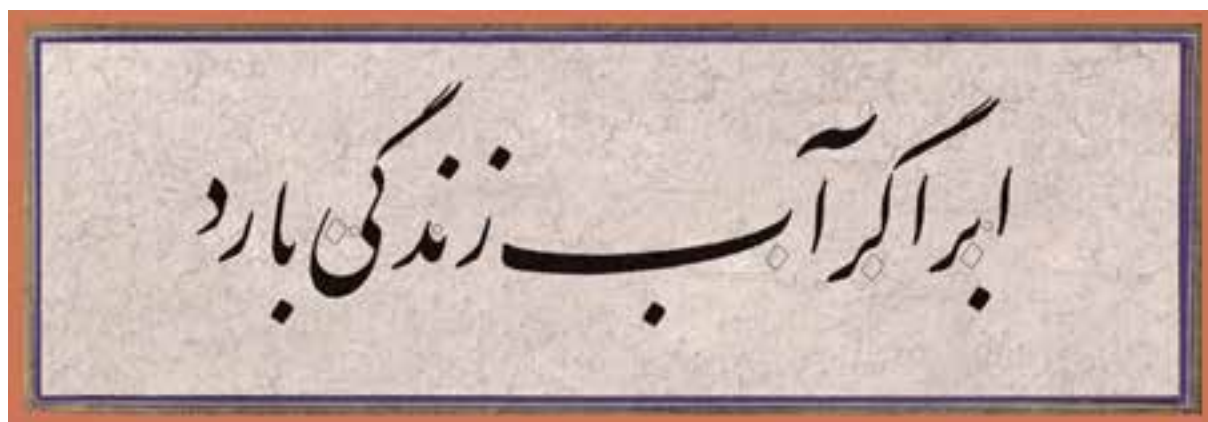

ادب آداب دارد

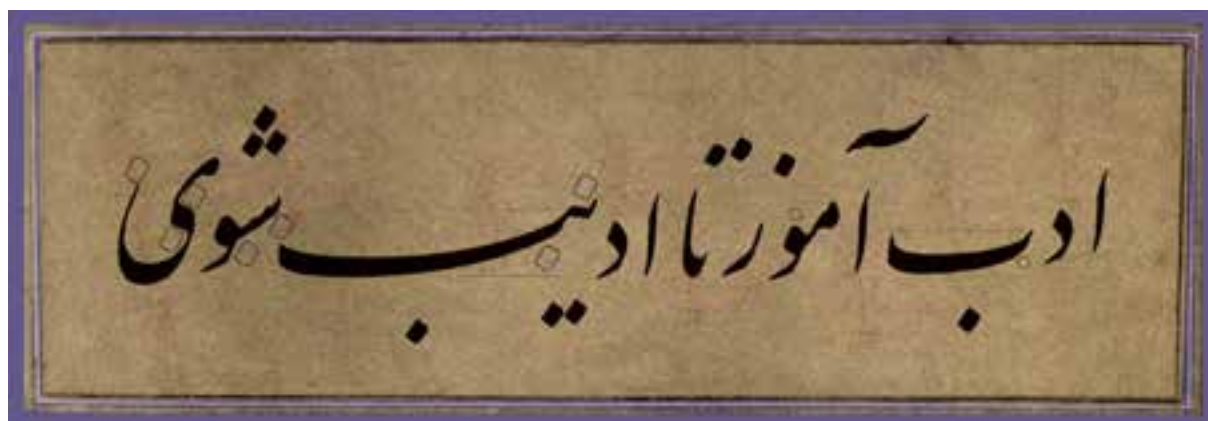
مشق خوشنویسی سه نوع است : مشق عملی، مشق نظری و مشق خیالی. مشق عملی همان نوشتن و تمرین کردن است. مشق نظری نگاه کردن به خط خوب و به خاطر سپردن اشکال، اندازه‌ها و سایر صفات خط است. مشق خیالی تمرین ذهنی خط و فکر کردن به چگونگی تحریر و خلق یک اثر خوشنویسی است (مشق خیالی مربوط به مراحل بالای خوشنویسی است و در این مرحله شما نیازی به آن ندارید).

خوشنویسی کنید

در این مرحله بیشترین وقت را برای مشق عملی صرف کنید و سعی کنید این کار را پیوسته انجام دهید. در اوقاتی که فرصت کافی برای نوشتن ندارید، مشق نظری کنید؛ یعنی به سرمشق نگاه کنید و بکشید فرم‌ها و شکل حروف و کلمات و اندازه‌های آن را به خاطر بسپارید.

اگر آب زندگی بارد

ادب آموز تا ادیب شوی

شد آب در آفتاب آدم برنی

شد آب در آفتاب آدم برنی

چور استاد به ز مهر پدر تحریر شد

چور استاد به ز مهر پدر تحریر شد

خود ارزیابی

- در هر مصرع از سرمشق‌هایی که نوشته‌اید، چند کشیده وجود دارد؟
- کاربردهای خط کوفی را نام ببرید.

تجربه‌های بیشتر

- از روی سرمشق به دقت تمرین کنید و نمونه بهتر را به معلم نشان دهید.
- سعی کنید نمونه خط تحریری را با حفظ تناسب و اندازه‌ها بنویسید.

بِهَذَا الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 تَيْمَنًا وَتَبْرَكَ بِذِكْرٍ مِنْ جَرَى مُحْكَمِهِ الْقَلَمُ
 أَمِنْ تَذَكُّرٍ جِرَانٍ بِذِي سَلَامٍ مَزَجَتْ دَمْعًا
 جَرَى مِنْ مُقْلَةٍ بِدَمٍ أَمْ هَبَّتِ الرِّيحُ مِنْ تَلْقَاءِ
 كَاظِمَةٍ وَأَوْمَضَ الْبَرْقُ فِي الظُّلُمَاءِ مِنْ ضَمٍ
 فَمَا لِعَيْنَيْكَ إِنْ قُلْتُ أَكْفَفَاهُمَا وَمَا
 لِقَلْبِكَ إِنْ قُلْتُ اسْتَفِيقْ بِهِمْ بِحَسْبِ الصَّبِّ
 أَنَّ الْحُبَّ مِنْكُمْ مَا بَيْنَ مُنْجِمٍ مِنْهُ وَمُضْطَرٍ
 لَوْلَا الْهَوَى لَمْ تَرَوْا دَمْعًا عَلَى طَلَلٍ وَلَا ارْتَقَتْ
 لِذِكْرِ الْبَانِ وَالْعِلْمِ فَكَيْفَ تُنْكِرُ جَاءَ بَعْدَ
 مَا شَهِدْتُ بِهِ عَلَيْكَ عُذُولُ الدَّمْعِ وَالسَّعْمِ

خوشنویسی کنید

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- خط نسخ را بشناسید.
- مفهوم سطر نویسی را درک کنید.
- در سطر نویسی مهارت به دست آورید.
- به میراث فرهنگی – هنری خود احترام بگذارید و از آن‌ها نگهداری کنید.

فکر کنید

در درس گذشته با خط کوفی آشنا شدید. آیا نمونه‌های دیگری از گونه‌های خوشنویسی

را می‌شناسید؟ به نمونه خوشنویسی زیر دقت کنید؛ آیا می‌دانید چه نوع خطی است؟

بسنه و مایه روزگار مبرتمه

بسنه و مایه روزگار مبرتمه

اولین شکل در آموزش خوشنویسی، سطر نویسی است که اهمیت بسیاری دارد و پایه تمامی قالب‌های دیگر خوشنویسی است. سطر نویسی از سطرهایی با کلمات ساده آغاز می‌شود و در تحریر سرمشق‌ها علاوه بر خوشنویسی با قلم، شکل تحریری (خط ریز) سرمشق نیز آمده است و شما هم‌زمان هر دو شکل را خواهید آموخت. لوازم خوشنویسی نقش مهمی در خوب نوشتن دارند. پس برای نوشتن از ابزار بهتر استفاده کنید. برای تمرین از ابزار خوشنویسی (قلم و مرکب) و برای تمرین خط تحریری فقط از مداد معمولی یا خودنویس استفاده نمایید.

خوشنویسی کنید: از روی نمونه‌های زیر مشق خوشنویسی عملی و نظری کنید.

بهرس از زبردستی و زکار تمه

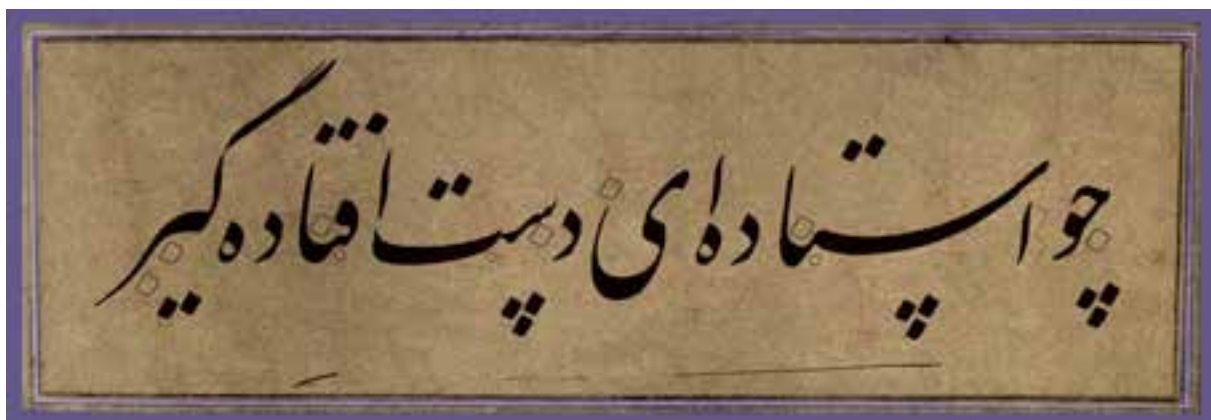
بهرس از زبردستی و زکار

پذیرفت بدخواه منمند خویش

پذیرفت بدخواه منمند خویش

سمرت سبز و دلت خوش باد جاوید

سمرت سبز و دلت خوش باد جاوید

چو استادای دست افتاده گیر

خودارزیابی

- با کدام خط بیش از هزار سال است که قرآن نگارش می‌شود؟
- کلمه‌ای که در سطر «سرت سبز و...» برای کشیده انتخاب شده، کدام است؟
- آیا می‌توان برخی سرمشق‌ها را با ترکیب دیگری نیز نوشت؟ یک مورد را بنویسید.

تجربه‌های بیشتر

- از روی سرمشق به دقت تمرین کنید و نمونه بهتر خود را با نمونه‌های سایر دانش‌آموزان مقایسه کنید.
- سعی کنید نمونه خط تحریری سرمشق‌ها را با حفظ تناسب بنویسید.
- آیا در منزل کتاب‌هایی دارید که با خط نسخ نوشته شده باشند؟ نام آن‌ها را فهرست کنید.

فَإِنَّ لِلَّهِ الْمُلْكَ الْكَافِيَ
 وَالْإِلَهَ الْأَكْبَرُ
 وَهُوَ

آیه ای از قرآن کریم (قلله خیر حافظا...) به خط ثلث حلی / المراسد حامد (۱۳۰۹ - ۱۴۰۲ ق) / استانبول

درس چهارم

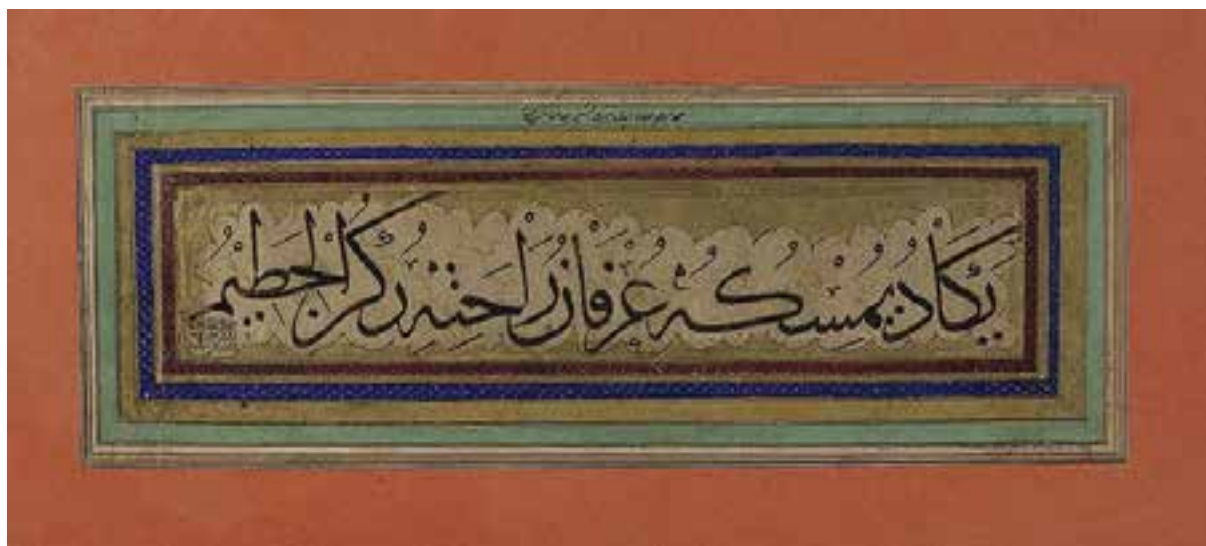
خوشنویسی کنید

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- خط ثلث را بشناسید.
- در خوشنویسی حروف و کلمات ارائه شده در این درس مهارت پیدا کرده باشید.
- به میراث فرهنگی – هنری خود احترام بگذارید و از آن‌ها نگهداری کنید.

فکر کنید

به نمونه خوشنویسی زیر توجه کنید؛ چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی بین این خط و خط نسخ مشاهده می‌کنید؟

خط ثلث : این خط شباهت زیادی به خط نسخ دارد؛ با این تفاوت که در آن، کلمات ارتفاع و پیچ و تاب بیشتری دارند و ممکن است با چند کرسی نوشته شوند. در خط ثلث دودانگ دور و چهار دانگ سطح وجود دارد. بیشترین کاربرد این خط در کتیبه نگاری آیات و

احادیث و در معماری است. هر چند در کتابت و قطعه نیز مورد استفاده قرار می گیرد.
 ابوعلی محمد بن علی فارسی (این مقله) با نبوغ سرشار خود علاوه بر خط نسخ پنج خط
 دیگر به نام های ثلث، محقق، ریحان، رقاع و توقیع را هم به وجود آورد و به پدیدآورنده خطوط
 شش گانه شهرت یافت.

با دقت در نمونه خط زیر آن را مشق کنید.

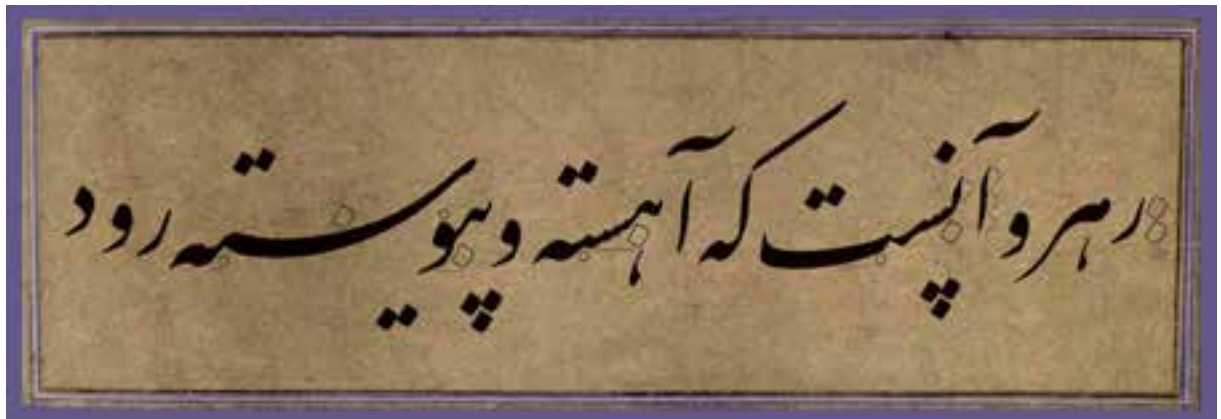
توانا بود هر که دانا بود

خوشنویسی کنید : از روی سرمشق های زیر مشق کنید.

بهر تر از کوه آید دید تم

رهرو آنست که آهسته و پیوسته رود

ربحما برده فسنه اوان مهر آموخته ام

همه از بهر تو سرگشته و فرمان بردار

خودارزیابی

- فرق خط نسخ و خط ثلث چیست؟ یک مورد را عنوان کنید.
- شیب سرکج چند نقطه است؟

تجربه های بیشتر

- سعی کنید چند کلمه مشابه کلمات سرمشق هایی که تا امروز داشته اید، بیابید و با توجه به آموخته های خود خوشنویسی کنید.
- سعی کنید نمونه خط تحریری سرمشق ها را با حفظ تناسب بنویسید.
- آیا در محله شما مسجد، زیارتگاه و یا بنایی هست که کتیبه خط ثلث داشته باشد؟ چند عکس از کتیبه های خط ثلث در پیرامونتان تهیه کنید و به هم کلاسی هایتان نشان دهید.

مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى
فُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ
صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ وَصَدَقَ
رَسُولُهُ الْكَرِيمُ وَخَرَجَ عَلَى
ذَلِكَ مِنَ الشَّاهِدِينَ وَهُوَ مُؤْمِنُونَ

خوشنویسی کنید

درس پنجم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- خط محقق را بشناسید.
- در خوشنویسی حروف و کلمات مرکب و ساده مهارت پیدا کرده باشید.
- به میراث فرهنگی – هنری خود احترام بگذارید و از آن‌ها نگهداری کنید.

فکر کنید

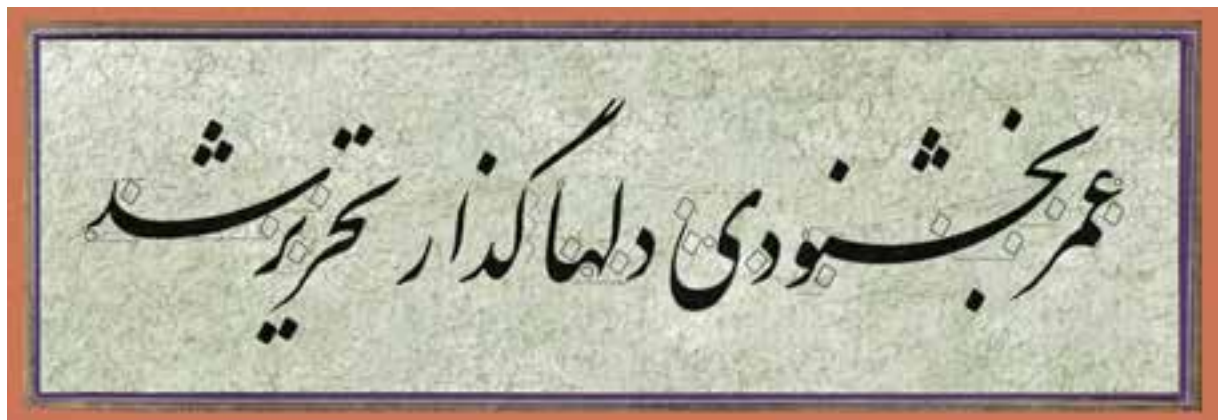
به تصویر زیر توجه کنید؛ آیا خط مورد استفاده برای خوشنویسی این آیه‌های قرآن با انواع خط‌هایی که تا به حال با آن‌ها آشنا شده‌اید، شباهت دارد؟

در درس پیش با اسامی خطوط شش گانه آشنا شدید. این خط ها تا قرن هفتم هجری تکامل یافتند و در این عصر به دست توانای یاقوت مستعصمی (۶۹۸-۶۱۰ ق) به اوج کمال رسیدند. یکی از خطوط ششگانه که یاقوت مستعصمی آن را به کمال رساند و آثار زیبا و ماندگاری با آن از خود به یادگار نهاد، خط محقق است.

خط محقق یک دانگ و نیم سطح و چهار و نیم دانگ دور دارد. نگارش قرآن کریم، کتابت متون ارزشمند دیگر، خلق قطعات هنری و کتیبه های زیبا از کاربردهای خط محقق است.

به نمونه خط زیر دقت و از روی آن مشق کنید.

عمر بخشنودی دلباکدار تحریر شد

خوشنویسی کنید : از روی سرمشق های زیر مشق کنید.

جهانت بكام و فلک يار باد

جهانت بكام و فلک يار باد

جهان آفرينست گنهار باد

جهان آفرينست گنهار باد

یکی لشکر آند از چهل و بیست

یکی لشکر آند از چهل و بیست

نه عمر خضر ماند نه ملک اسکندر

نه عمر خضر ماند نه ملک اسکندر

خودارزیابی

- خطوط شش گانه را نام ببرید و بگویید چه کسی آن‌ها را وضع کرده است؟
- در سرمشق‌های این درس، دواير کدام‌اند؟

تجربه‌های بیشتر

- با دقت و تمرین زیاد، شباهت خط خود را به سرمشق بیشتر کنید.
- با حفظ تناسب، نمونه خط تحریری را نیز تمرین کنید.
- چند گونه خط در درس‌ها معرفی شد؟ آن‌ها نام ببرید. چند نمونه دیگر از انواع خط را پیدا کنید و به دوستانتان معرفی نمایید.

بخش سوم

هنرهای سنتی

فصل
اول

طراحی سنتی

فصل
دوم

گلیم بافی

فصل
سوم

سفالگری

فصل اول: طراحی سنتی

طراحی سنتی چیست؟

درس اول

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- با استفاده مناسب از حواس مختلف، قدرت مشاهده را در خود تقویت کنید.
- به زیبایی‌های طبیعت به عنوان بخشی از خلقت خداوند توجه کنید و از آن‌ها لذت ببرید
- مفهوم طراحی سنتی را درک کنید.
- طرح‌های هندسی و طرح‌های غیر هندسی را تشخیص دهید.
- طرح ساده شده اشیا و پدیده‌های طبیعی را بکشید.
- بتوانید در مورد آفرینش‌های هنری خود و دوستانتان صحبت کنید.
- نیازها استعدادها و توانایی‌های خود را بشناسید.
- به میراث فرهنگی – هنری خود احترام بگذارید و از آن‌ها نگهداری کنید.

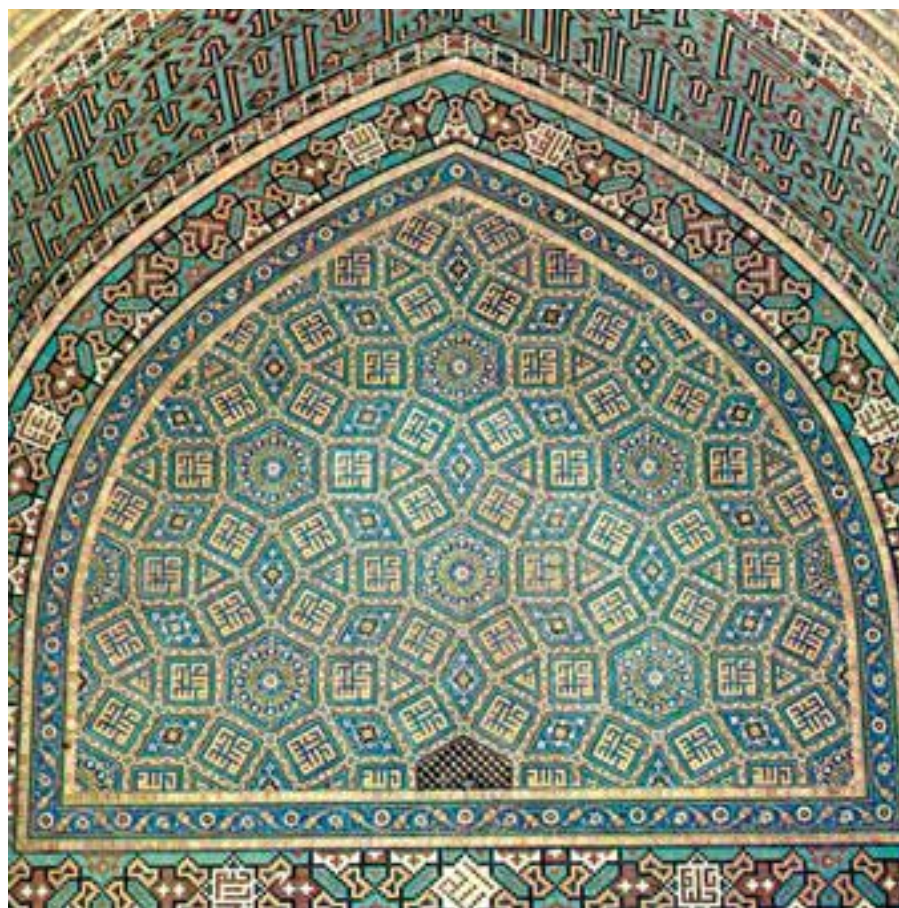
فکر کنید

به تصویر مسجد گوهرشاد نگاه کنید؛ آیا می‌دانید چه هنرهایی در این شاهکار فرهنگی –

هنری وجود دارد؟

آثار هنری بازتاب فرهنگ و اعتقادات هنرمندان ایرانی هستند. هنرمندان برای آفرینش آثار هنری علاوه بر باورها و اعتقادات خود از طبیعت الهام می‌گیرند. طبیعت زیباترین مخلوق الهی است.

هنرمندان ایرانی ابتدا با ساده کردن شکل پدیده‌های پیرامون خود (گل‌ها، درختان، پرندگان و حیوانات دیگر، خورشید،...) طرح‌های زیبایی به وجود آورده و سپس آن‌ها را بر روی مواد مختلف اجرا کرده‌اند. به مرور زمان، طراحان، بافندگان و سازندگان اشیاء طرح‌های بیشتر و متنوع‌تری طراحی کرده‌اند که نسل به نسل مورد استفاده قرار گرفته و اکنون به دست ما رسیده است.

به شکل‌های زیر نگاه کنید؛ روی سفال‌های متعلق به دوران پیش از اسلام چه نقش‌هایی،

می‌بینید؟

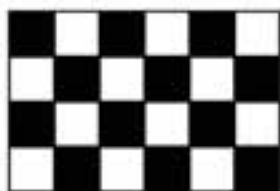

بشقاب سفالی، شهر سوخته، موزه ایران باستان

ظرف سفالی، گورین تپه، موزه ایران باستان

به نمونه‌های دیگری از طرح‌های ساده شده پدیده‌های طبیعی در آثار هنری ایران پیش از اسلام، دقت کنید.

بسیاری از این نقش‌ها پس از اسلام و بر اساس اعتقادات هنرمندان مسلمان تغییر شکل یافته و با تنوع بیشتر در آثار هنری مختلف مورد استفاده قرار گرفته‌اند. در هنرهای اسلامی طرح‌های مختلف به دو بخش طرح‌های هندسی (مثل ستاره هشت پر) و طرح‌های غیرهندسی (مانند نقوش اسلیمی و ختایی) تقسیم می‌شوند.

طراحی کنید

سعی کنید طرح ساده شده پدیده‌های طبیعی محیط اطراف خود را بکشید. طرح‌های خود را با نمونه‌های طبیعی آن‌ها مقایسه و شباهت‌ها و تفاوت‌هایشان را بیان کنید.

مجموعه رشته‌های هنری که این طرح‌ها و نقش‌ها در آن‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند، هنرهای سنتی نامیده می‌شوند که شامل بخش عظیمی از رشته‌های هنری ایران است. در این هنرها، طرح‌ها و نقش‌های ذهنی مشابه تکرار و با مواد مختلف اجرا می‌شوند؛ مثل بته جقه که از آن در قالی‌بافی، کاشی‌کاری، قلم‌زنی روی فلز، و رشته‌های دیگر هنرهای سنتی استفاده می‌شود. امروزه در طراحی سنتی، هم از طرح‌ها و نقشه‌های قدیمی استفاده می‌کنند و هم با ایجاد تغییراتی در شکل‌ها و رنگ‌های این نمونه‌های قدیمی و حفظ ویژگی‌های آن‌ها نقش‌های جدیدی ارائه می‌دهند. در طراحی سنتی هنرمندان با الهام گرفتن از طبیعت و خیال، انواع نقش‌ها و طرح‌های زیبا را در رشته‌های هنری مختلف مانند کاشی‌کاری، قالی‌بافی و ساخت اشیاء به وجود می‌آورند. بنابراین، طراحی فقط کشیدن خط و نقش بر روی کاغذ، دیوار، اشیاء و هر سطح دیگر با ابزارهای مختلف نیست بلکه هنرمندان با ارائه ایده‌ها، طرح‌ها و نقشه‌های جدید، هنرهای سنتی را زنده نگه می‌دارند.

در طراحی سنتی، هنرمند هنگامی که طرح و نقش خاصی در خیالش شکل می‌گیرد، آن را روی کاغذ اجرا می‌کند تا برای تهیه اثر جدیدی مورد استفاده قرار بگیرد. در این هنرها گاه طرح و نقشه خاصی طراحی می‌شود تا افراد دیگری آن را اجرا کنند (مانند بافتن قالی از روی نقشه) و گاهی هنرمند طراحی و اجرای اثر را خود به عهده دارد (مانند قلم‌زنی روی فلز).

خودارزیابی

از بخشی از طرح‌ها و نقش‌های سنتی قالی، کاشی و دیگر آثار هنری ایران که در محیط زندگی‌تان می‌بینید، طراحی کنید.

تجربه‌های بیشتر

- از حیوانات مختلف طرح‌های ساده شده بکشید.
- یکی از نقش‌های سنتی را انتخاب کنید و با تکرار منظم آن در یک صفحه کاغذ، طرح زیبایی ایجاد کنید.
- در مورد هنرهای سنتی تحقیق کنید و با رشته‌های مختلف آن آشنا شوید. آیا در منطقه و محل زندگی شما هنر سنتی خاصی وجود دارد؟

درس دوم

آشنایی با نقش‌های هندسی

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- در محیط زندگی خود و طبیعت اشکال هندسی و غیر هندسی را بازشناسی کنید.
- با ترکیب اشکال مختلف هندسی، طرح‌های ساده‌ای از پدیده‌ها به وجود آورید.
- مفهوم نقش هندسی را درک کنید.
- نقش‌های هندسی را در آثار هنری ایران تشخیص دهید.
- مهارت استفاده از شکل‌های هندسی را برای طراحی نقش‌های هندسی داشته باشید.
- نیازها، استعدادها و توانایی‌های خود را بشناسید.
- به میراث فرهنگی – هنری خود احترام بگذارید و از آن‌ها نگهداری کنید.

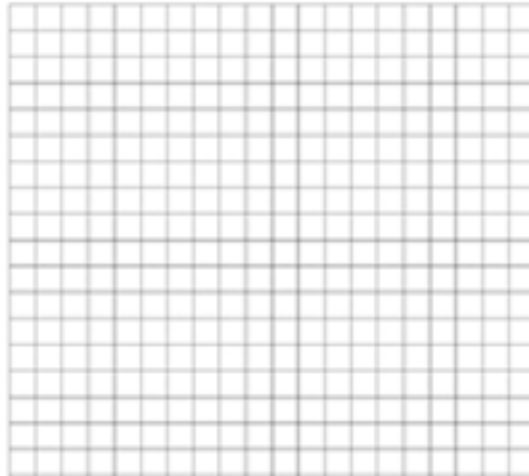
فکر کنید

میان شکل‌های هندسی و غیر هندسی چه تفاوتی وجود دارد؟ برای هر کدام نمونه‌هایی بیان کنید.

طراحی کنید

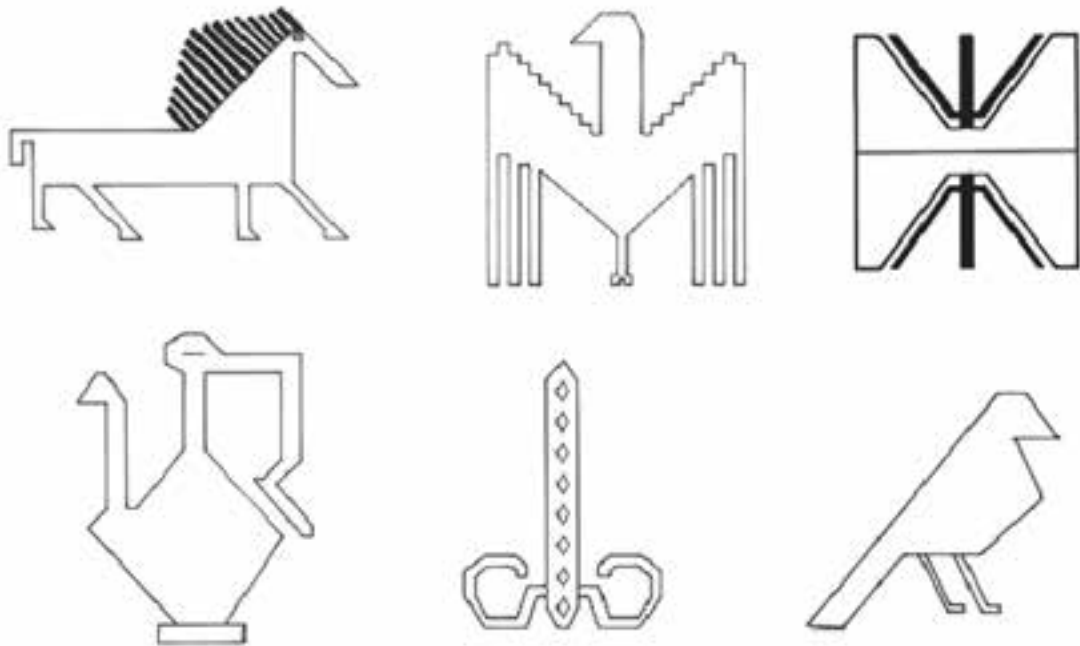
سعی کنید با ترکیب اشکال هندسی مختلف، طرح‌ها و شکل‌های متنوعی به وجود آورید. ترکیب اشکال هندسی مانند مربع، دایره، مثلث، مستطیل و لوزی روی کاغذ شطرنجی، نقش‌های دلخواه خود را بکشید.

آیا می‌توانید این نقش‌ها را در اندازه‌های کوچک‌تر و بزرگ‌تر بکشید؟
به نمونه‌های ترکیب شکل‌های هندسی در آثار هنری ایران به دقت نگاه کنید؛ در تصاویر زیر شکل ساده شده‌ی چه چیزهایی را می‌بینید؟

به نقش‌های زیر به دقت نگاه کنید؛ هر یک از آن‌ها از ترکیب کدام شکل‌های هندسی به وجود آمده‌اند؟

به نقش‌هایی که از ترکیب شکل‌های هندسی به وجود می‌آیند، «نقش هندسی» می‌گویند.

خودآزمایی

با استفاده از شکل‌های هندسی، پدیده‌های مختلف مثل گل، پرند، گلدان و قوری را به صورت نقش‌های هندسی طراحی کنید.

تجربه‌های بیشتر

- با تکرار منظم یک نقش هندسی روی کاغذ، طرحی زیبا ایجاد کنید و آن را به دلخواه رنگ‌آمیزی نمایید.
- یک نقش هندسی را چند بار روی کاغذ تکرار کنید و هر بار آن را با رنگ‌های متفاوتی رنگ‌آمیزی نمایید. در مورد تنوع نقش‌های رنگی با هم کلاسی‌هایتان گفت‌وگو کنید.
- سعی کنید با تا کردن و برش دادن کاغذهای رنگی، نقش‌های هندسی متنوعی ایجاد کنید. ابتدا از طرح‌هایی استفاده کنید که تاکنون با آن‌ها آشنا شده‌اید.

طراحی گره

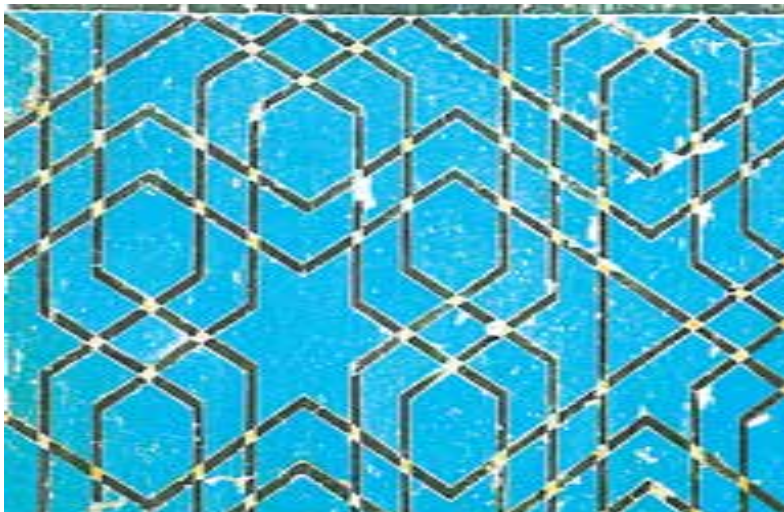
درس سوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- با استفاده مناسب از حواس مختلف، قدرت مشاهده را در خود تقویت کنید.
- مفهوم گره را درک کنید.
- با استفاده از شکل‌های هندسی، گره‌ها را طراحی کنید.
- گره‌ها را در آثار هنری ایران تشخیص دهید.
- مفهوم «واگیره» را درک کنید.
- واگیره‌ها را در آثار هنری ایران بازشناسی کنید.
- تفاوت بین گره‌ها و واگیره‌ها را تشخیص دهید.
- به میراث فرهنگی – هنری خود علاقه داشته باشید و به آن احترام بگذارید.

فکر کنید

به تصویر کاشی کاری مسجد کبود تبریز نگاه کنید؛ چه شکل‌هایی را می‌بینید؟ آیا فقط یک شکل می‌بینید یا ترکیبی از شکل‌ها و نقش‌های مختلف؟

کاشی با نقش هندسی، مسجد کبود، تبریز

به این کاشی دقت کنید؛ چه شکلی دارد؟ آیا نظم هندسی خاصی در آن می‌بینید؟ آیا راه ساده‌ای برای کشیدن آن وجود دارد؟

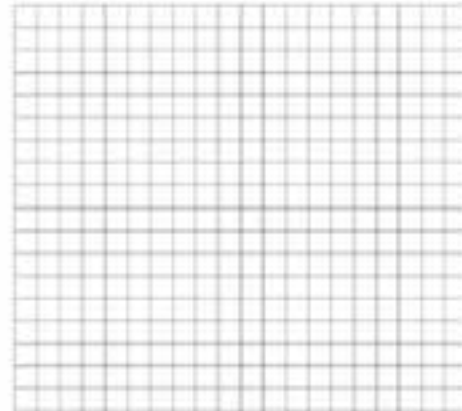

طراحی کنید

روی یک کاغذ شطرنجی مربعی بکشید. سپس مربع دیگری به همان اندازه اما به شکل یک لوزی روی آن بکشید. خطوط میانی را به نحوی پاک کنید که یک ستاره هشت پر – مانند این کاشی – دیده شود. آیا می‌توانید راه‌های دیگری برای کشیدن این ستاره هشت پر پیدا کنید؟ در این تصاویر به تکرار منظم ستاره‌های هشت پر روی سطوح مختلف دقت کنید؛ با کنار هم قرار گرفتن نقش این ستاره‌ها، شکل جدیدی به وجود آمده است. به این ترکیب منظم هندسی «گره» می‌گویند. در طراحی سنتی، هنرمندان با استفاده از هندسه انواع گره‌ها را طراحی و اجرا می‌کنند. در رشته‌های مختلف هنری نیز از این نقش‌ها برای تزئین آثار هنری گوناگون استفاده می‌شود.

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های طراحی گره، تکرار منظم نقش‌هاست. گاه این نقش‌های تکراری تمام سطح اثر هنری را می‌پوشانند. به گره یا نقش اصلی که در یک طرح تکرار می‌شود، «واگیره» می‌گویند. واگیره قسمتی از طرح است که نقش اصلی با تکرار آن به وجود می‌آید. برخی از این نقش‌ها را به راحتی می‌توان روی کاغذ شطرنجی کشید. به تکرار نقش شش ضلعی در این طرح و اثر هنری دقت کنید.

در تصاویر زیر بخشی از گره‌های ساده و پیچیده را می‌بینید. چه نقاط مشترکی میان آن‌ها می‌بینید؟ در تصاویر زیر واگیره‌ها را پیدا کنید.

واگیره قسمتی از طرح است که نقش اصلی با تکرار آن به وجود می آید. (تصویر واگیره و تکرار آن داخل نقش)

خود ارزیابی
یک واگیره طراحی کنید.

تجربه های بیشتر

- روی یک صفحه کاغذ شطرنجی، تعدادی ستاره هشت پر کنار هم بکشید و آن ها را به دلخواه رنگ آمیزی کنید.
- آیا می توانید در خانه، مدرسه و محله خود نمونه هایی از نقش های هندسی را مشاهده کنید؟ از آن ها عکس بگیرید و شباهت ها و تفاوت های آن ها را بررسی کنید.
- یک سیب زمینی را برش دهید و نقش واگیره را روی آن پیاده کنید. اطراف نقش را با چاقو برش دهید تا یک مهر آماده شود. با این مهر، نقش واگیره را به رنگ های دلخواه چاپ کنید.

فصل دوم: گلیم بافی

زیراندازها

درس اول

- در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :
- با استفاده مناسب از حواس مختلف، قدرت مشاهده را در خود تقویت کنید.
 - کاربردهای مختلف زیرانداز را بیان کنید.
 - قدیمی‌ترین زیرانداز ساخته دست بشر را بشناسید.
 - زیراندازهایی را که در محل زندگی‌تان تولید می‌شود بشناسید.
 - تار و پود را در زیراندازها تشخیص دهید.
 - ویژگی‌های گلیم را بیان کنید.
 - به تاریخ و میراث فرهنگی – هنری خود احترام بگذارید و در حفظ آن‌ها بکوشید.

فکر کنید

به نظر شما اولین زیراندازها به چه شکل بوده‌اند؟ آیا می‌دانید چه تفاوتی بین فرش و قالی وجود دارد؟

انسان از زمان‌های کهن از برگ درختان به عنوان پوشش و محافظ بدن و نیز زیرانداز استفاده می‌کرده است.

از خصوصیات زیراندازها، پوشش کف، زیبایی، جلوگیری از سرما و ایجاد بستری نرم و مناسب است.

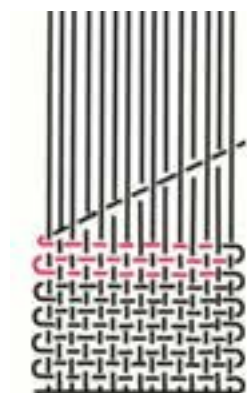
حصیر از قدیمی‌ترین زیراندازهای بشر است که از ساقه‌های نی و به کمک دست و ابزارهای ساده دستی بافته می‌شود.

آیا زیراندازهای مخصوص محل زندگی خود را می‌شناسید؟ از این زیراندازها عکس بگیرید و درباره آن‌ها با یکدیگر صحبت کنید.

انواع زیراندازها مانند حصیر، گلیم، جاجیم، نمد و قالی فرش‌هایی هستند که ما برای پوشاندن کف محل زندگی خود از آن‌ها استفاده می‌کنیم؛ بنابراین، قالی یکی از انواع فرش‌ها است.

اولین نمونه‌های زیرانداز، بافتی ساده داشتند؛ به تدریج، شیوه بافت پیشرفت کرد و انسان با استفاده از تار و پود در بافت و تغییر رنگ پودها، اولین نقش‌های ساده را بافت. گلیم بافی یکی از شیوه‌های ساده بافت است.

آیا می‌دانید که یکی از قدیمی‌ترین دست بافته‌های جهان متعلق به کدام سرزمین است و در کجا نگه‌داری می‌شود؟

از قدیمی‌ترین دست بافته‌های جهان، یک قطعه قالی و نمد مربوط به دوره هخامنشی است که در منطقه‌ای به نام پازیریک در روسیه در یک مقبره یخ زده کشف شده است. این زیراندازها، — که به قالی و نمد پازیریک معروف اند — اکنون در موزه ارمیتاژ روسیه نگه‌داری می‌شوند.

تجربه کنید

با دقت در نمونه‌های گلیم در تصاویر زیر، نقش‌ها و رنگ‌ها را باهم مقایسه کنید.

خودارزیابی

در تصاویری که در بالا می‌بینید، نقش گلیم‌ها چه ویژگی‌هایی دارند؟

تجربه‌های بیشتر

- از انواع گلیم‌های در دسترس، عکاسی کنید و درباره شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها با یکدیگر گفت‌وگو کنید.

درس دوم

ابزار، وسایل و مواد گلیم بافی

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- اصطلاحات مورد استفاده در گلیم بافی (دار، چله پیچی، تار، پود، نخ چله) را بشناسید.
- انواع دار را بشناسید.
- انواع نخ چله را بشناسید.
- دار را برای گلیم بافی آماده کنید (چله پیچی).
- بتوانید گلیم ببافید.
- در مورد کارهای هنری خود و دوستانتان صحبت کنید.
- نیازها، استعدادها و توانایی‌هایی خود را بشناسید.
- از محیط پیرامون خودت درک درستی داشته باشید.
- به تاریخ و میراث فرهنگی – هنری خود علاقه داشته باشید و به آن احترام بگذارید.

فکر کنید

آیا تا به حال گلیم بافی را از نزدیک دیده‌اید؟ آیا در شهر شما هنر گلیم بافی وجود دارد؟

به یک قاب عکس چوبی نگاه کنید؛ آن را با وسیله‌ای که در تصویر روبه‌رو می‌بینید، مقایسه کنید. چه شباهت‌هایی دارند؟ به وسیله‌ای که در تصویر روبه‌رو می‌بینید، دار می‌گویند. از دار در گلیم بافی و قالی بافی استفاده می‌شود.

گلیم ساده ببافید : می‌توانید از یک قاب عکس یا چارچوبی که خود می‌سازید، به عنوان دار استفاده کنید. نخ کاموا را بردارید و به دور قاب ببندید. به این نخ‌ها، «نخ تار» و به این کار «چله پیچی» می‌گویند. می‌توانید از کاموایی به رنگ دیگر برای «نخ پود» استفاده کنید. پود را یک بار از زیر و بار دیگر از روی تار رد

کنید. پس از بافتن چند رج، به کمک یک شانه نخ‌ها را به هم بکوبید. بافتن را ادامه دهید تا به اندازه دلخواه برسد. حالا شما با اولین و ساده‌ترین نوع بافت آشنا شده‌اید.

آیا می‌دانید مهم‌ترین ابزار برای بافت گلیم چیست؟

دار اصلی‌ترین ابزار کار گلیم بافی است و به دو نوع افقی و عمودی تقسیم می‌شود.

دار افقی چارچوبی است که روی زمین قرار می‌گیرد و بافنده می‌تواند با پیشرفت کار روی گلیم بافته شده بنشیند.

دار عمودی چارچوبی است که به صورت ایستاده مقابل بافنده قرار می‌گیرد.

به نخ‌های تار که به صورت عمودی روی دار پیچیده می‌شوند، «نخ چله» نیز می‌گویند. در گلیم بافی سنتی از سه نوع نخ چله استفاده می‌شود: ابریشمی، پشمی و پنبه‌ای.

معمولاً نخ پنبه‌ای با ضخامت‌های متفاوت برای تار یا چله به کار می‌رود ولی در بعضی روستاها از پشم به عنوان نخ چله استفاده می‌شود. از آنجا که چله ابریشمی گران و کمیاب است، فقط برای بافتن فرش‌های خاص به کار می‌رود.

خودارزیابی

با کاموای رنگی در منزل گلیم راه راه بیافید و در کلاس درباره آن صحبت کنید.

تجربه‌های بیشتر

- از نمونه نقش‌های گلیم‌های محل زندگی خود عکس بگیرید و آلبوم تهیه کنید.
- درباره شباهت‌ها و تفاوت‌های گلیم و قالی تحقیق کنید.

بافت گلیم نقش دار

- در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :
- برای گلیم خود طرحی مناسب بکشید.
 - طرح خود را در بافت گلیم اجرا کنید.
 - مهارت بافت گلیم‌های طرح‌دار را داشته باشید.
 - از محیط پیرامون خود درک درستی داشته باشید.
 - توانایی انجام دادن کار گروهی را داشته باشید.
 - به میراث فرهنگی – هنری خود احترام بگذارید و از آن نگه‌داری کنید.

فکر کنید

آیا می‌دانید نقش‌ها و طرح‌های مختلف گلیم را چگونه می‌بافند؟

گلیم نقش دار ببافید : اغلب نقش های گلیم بر اساس طرح های مثلثی و لوزی به وجود آمده اند. متناسب با رنگ های نقش گلیم، مقداری کاموای رنگی تهیه کنید. یک قاب کهنه را به جای دار گلیم چله پیچی کنید و با راهنمایی معلم خود نقش روبه رو را ببافید.

خودارزیابی

در تصویر زیر، به نقش مرکزی لوزی ها دقت کنید. آیا می توانید این نقش را روی گلیم ببافید؟ از راهنمایی معلم خود استفاده کنید.

تجربه های بیشتر

- با توجه به انواع نمونه های گلیم که تاکنون دیده اید، نقش هندسی ساده ای برای گلیم خود طراحی کنید و آن را رنگ بزنید. سعی کنید این نقش را ببافید.
- در باره ویژگی های گلیم بافی در محل زندگی تان تحقیق کنید.

فصل سوم: سفالگری

درس اول

آشنایی با سفالگری

- در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :
- به نمونه اشپای سفالی در میراث هنری ایران توجه کنید.
 - اشپای گلی ساده بسازید.
 - سفالگری را تعریف کنید.
 - با الهام گرفتن از نمونه‌هایی که در طبیعت وجود دارد، ظروف گلی درست کنید.
 - از محیط پیرامون خود درک درستی داشته باشید.
 - به تاریخ و میراث فرهنگی - هنری خود احترام بگذارید و در حفظ آن‌ها بکوشید.

فکر کنید

آیا می‌دانید نیاکان ما برای غذا خوردن از چه ظروفی استفاده می‌کرده‌اند؟ آن‌ها این ظرف‌ها را با الهام از چه چیزهایی می‌ساخته‌اند؟
مشاهده حجم‌های مختلف در طبیعت مانند شکل برخی میوه‌ها و لانه و تخم برخی پرندگان، فکر ساختن ظرف‌های کروی و قرینه را در ذهن آن‌ها تقویت کرد. ظروف گلی از قدیمی‌ترین نمونه‌های ساخته دست بشر است.

آیا تا به حال با گل چیزی ساخته‌اید؟ آیا متوجه شده‌اید که می‌توانید آن را به هر شکلی که بخواهید در آورید؟

تجربه کنید

خمیر گل را در دست بگیرید و به آن شکل بدهید. با شکل دادن به خمیر گل رس می‌توانید انواع حجم‌ها مثل ظروف و سطوح تخت از جمله بشقاب و کاشی را بسازید. به این ویژگی خمیر «خاصیت شکل‌پذیری» می‌گویند. شیئی را که ساخته‌اید، کاملاً «خشک کنید؛ سپس درون آن آب بریزید یا آن را درون آب قرار دهید. حدس بزنید چه اتفاقی می‌افتد؟ آب جذب بدنه شیئی گلی می‌شود و آن را خیس می‌کند.

به سطح یک شیئی گلی خوب نگاه کنید؛ می‌توانید این کار را با استفاده از یک ذره‌بین انجام دهید. در سطح سفال سوراخ‌های بسیار ریزی خواهید دید که آب از آن‌ها عبور می‌کند. به همین دلیل شیئی گلی را حرارت می‌دهند و می‌پزند تا مقاوم شود. باستان‌شناسان معتقدند که زنان موقع پخت غذا دریافتند که خاک اطراف اجاق بر اثر حرارت سخت می‌شود. بنابراین، به فکر افتادند که سبدهایی را که با شاخ و برگ گیاهان می‌بافتند، با خمیر گل بپوشانند و بگذارند این خمیر در کنار اجاق بپزد. با سوختن الیاف گیاهی، ظرف گلی پخته شده‌ای بر جا می‌ماند که بسیار مقاوم بود و شد برای نگه‌داری مواد غذایی از آن استفاده کرد. این تجربه را آغاز پیدایش سفالگری در ایران می‌دانند.

به اشیایی که ماده اولیه آن‌ها ترکیب خاک رس و آب است و در دمای مناسب پخته شده‌اند «سفال» می‌گویند. همچنین به مجموعه فعالیت‌هایی که برای ساخت اشیایی مانند ظروف و کتیبه‌هایی با نقش‌های برجسته انجام می‌شود، «سفالگری» می‌گویند. سفالگران برای اینکه دیواره ظرف نازک و یکنواخت شود، آن را روی بشقابی قرار می‌دادند و با چرخاندن بشقاب همه قسمت‌های ظرف را یکدست می‌کردند. این بزرگ‌ترین حادثه در سفالگری بوده است. پژوهشگران، زنان را مخترع اولین «چرخ سفالگری‌کننده» می‌دانند. اختراع چرخ سفالگری پیشرفته را نیز به ایرانیان نسبت می‌دهند. استفاده از چرخ سفالگری باعث شد که ظرف‌های مختلفی با شکل‌های متنوع ساخته شود.

در تصاویر سفالینه‌های باستانی ایران می‌توانید تأثیرپذیری سفالگران از طبیعت اطراف خویش را ببینید.

کاسه تخم مرغی؛ تل باکون، موزه ایران باستان

ظرف به شکل حیوان؛ خوردین، (قزوین)،
موزه ایران باستان

ظرف بالوله منقاری؛ مارلیک، موزه ایران باستان

گاو کوهان دار سفالی؛ شهر سوخته سیستان و بلوچستان

ظرف سفالی به شکل گاو، املش

خودارزیابی

با الهام گرفتن از پدیده های طبیعت، اشیای گلی متنوعی بسازید.

تجربه های بیشتر

- با استفاده از طرح دلخواه خود یک ظرف گلی بسازید.
- یک تابلوی سفالی از برگ درست کنید.
- انواع ظرف های سفالی قدیمی را مشاهده کنید و شباهت ها و تفاوت های آن ها را بیان کنید.

ساختن حجم‌های گلی با روش فشاری

درس دوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- در آماده کردن گل برای کار مهارت داشته باشید.
- در ساخت اشیاء سفالی به روش فشاری مهارت داشته باشید
- با استفاده مناسب از حواس مختلف، قدرت مشاهده را در خود تقویت کنید.
- نیازها، استعدادها و توانایی‌های خود را بشناسید.

فکر کنید

آیا می‌دانید گل مناسب برای کار سفالگری چه ویژگی‌هایی دارد؟
درجه رطوبت گل به میزان آب آن بستگی دارد. برای اینکه بفهمید گل برای کار آماده است یا نه، تکه‌ای از آن را روی یک سطح نایلونی بغلتانید تا شبیه یک فتیله بلند و باریک شود. سپس گل را دور انگشت خود بپیچید. اگر خمیر ترک خورد، کمی آب به آن اضافه کنید و آن را ورز دهید تا برای کار آماده شود. اگر خمیر به دستتان چسبید، گل را روی کاغذ بگذارید تا کاغذ آب اضافه آن را جذب کند و بتوانید از آن استفاده کنید. قبل از شروع کار با گل، یک سطح نایلونی روی میز قرار دهید و یک ظرف آب کنار دست خود بگذارید.

تجربه کنید

گلوله گل را به شکل دلخواه در آورید. آیا می‌دانید برای ساختن یک حجم گلی چه روش‌هایی وجود دارد؟
در سفالگری روش‌های شکل دادن به گل با دست عبارت‌اند از : الف) روش فشاری یا انگشتی، ب) روش فتیله‌ای یا لوله‌ای، پ) روش ورقه‌ای یا تخت. ساده‌ترین روش شکل دادن به گل، روش فشاری (انگشتی) است.
حجم گلی بسازید : آیا با فشار انگشتان خود می‌توانید گلوله گلی را به شکل دلخواه در آورید؟ اگر فشار دست خود را روی گل کم و زیاد کنید، چه تأثیری روی آن می‌گذارد؟

روش فشاری : سفالگران در روش انگشتی، ابتدا گلوله گلی را در کف دست خود ورز می‌دهند و آماده می‌کنند. سپس انگشت شست خود را وسط گلوله گلی می‌گذارند و فشار می‌دهند تا حفره‌ای ایجاد شود. حفره ایجاد شده را آرام آرام بزرگ‌تر

می‌کنند تا دیوارهٔ حجم گلی شکل بگیرد. با فشار دادن انگشتان دست به دیوارهٔ گلی، آن را را نازک و یکنواخت می‌کنند و ظرف گلی را به شکل دلخواه در می‌آورند.
سفالگری کنید : با استفاده از روش فشاری یک کاسهٔ کوچک بسازید.

خود ارزیابی

با استفاده از این روش یک قلم به شکل دلخواه بسازید.

تجربه‌های بیشتر

- با استفاده از روش فشاری حجم‌های گلی دلخواه خود را بسازید.
- پس از خشک شدن حجم‌های گلی آن‌ها را به دلخواه خود رنگ آمیزی کنید.

ساختن حجم‌های سفالی با روش فتیله‌ای

دوس سوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- برای ساخت سفال مورد نظر خود از روش فتیله‌ای استفاده کنید.
- آثار سفالی را بشناسید.
- با استفاده مناسب از حواس مختلف، قدرت مشاهده را در خود تقویت کنید.
- بتوانید در مورد آفرینش‌های هنری خود و دوستانتان صحبت کنید.
- به تاریخ و میراث فرهنگی – هنری خود احترام بگذارید و در حفظ آن‌ها بکوشید.

فکر کنید

به نظر شما آیا می‌توان حجم‌های گلی بزرگ را به روش فشاری ساخت؟

تجربه کنید

ظرف گلی بزرگی به روش فشاری بسازید. از چه روش دیگری می‌توانید برای ساخت این ظرف استفاده کنید؟ سفالگران برای ساختن حجم‌های سفالی کوچک که در دست جا می‌گیرد، اغلب از روش فشاری استفاده می‌کنند. آن‌ها برای ساختن حجم‌های بزرگ با دست از روش‌های دیگری استفاده می‌کنند. یکی از این روش‌ها روش فتیله‌ای است.

حجم گلی بسازید : با یک فتیله گلی ظرف بزرگی بسازید.

روش فتیله‌ای : سفالگران گلوله گلی را با کف دست مالش می‌دهند تا به شکل فتیله درآید و ضخامت قسمت‌های مختلف آن یکسان شود. سرفتیله را روی میز قرار می‌دهند و بقیه فتیله را به دور آن می‌چرخانند تا کف ظرف به شکل یک دایره تو پر ساخته شود. دیواره ظرف روی این سطح دایره‌ای قرار می‌گیرد. برای ساختن دیواره، فتیله بلندتری آماده می‌کنند و سر آن را روی محیط دایره می‌گذارند و بقیه فتیله را لایه به لایه روی محیط دایره قرار می‌دهند. در صورت نیاز از چند فتیله استفاده می‌شود تا ارتفاع دیواره به اندازه دلخواه برسد. بعد از گذاشتن هر سه لایه، آن‌ها را از درون و بیرون حجم به هم وصل می‌کنند. فاصله بین فتیله‌ها را با انگشت خیس یا کاردک صاف می‌کنند تا دیواره ظرف صاف و یکنواخت شود.

سفالگران برای ساختن حجم‌هایی که قطر آن‌ها در ارتفاع‌های مختلف یکسان نیست (مانند قلم)، از دایره‌های فتیله‌ای

در اندازه‌های متفاوت استفاده می‌کنند. متناسب با شکل حجم و بزرگ و کوچک شدن قطر آن، از دایره‌های فتیله‌ای بزرگ‌تر و کوچک‌تر استفاده می‌شود.

در ایران استفاده از روش فتیله‌ای سده‌های متوالی رایج بوده است. امروزه هم در بعضی از مناطق مانند کلپورگان سیستان و بلوچستان برای ساخت ظرف‌های سفالی از این روش استفاده می‌شود.

خودارزیابی

حجم دلخواه خود را با روش فتیله‌ای بسازید. در مورد تفاوت‌ها و شباهت‌های روش فشاری و فتیله‌ای گفت‌وگو کنید.

تجربه‌های بیشتر

- یک فتیله بلند گلی آماده کنید؛ آن را به اندازه‌های مختلف تقسیم کنید و با هر یک، شکل دلخواه خود را بسازید.
- حجم‌های دلخواه خود را به روش فتیله‌ای بسازید.
- از اشیاء سفالی در دسترس عکس بگیرید و آلبوم تهیه کنید.

بخش چهارم

هنرهای موسیقایی

درس
اول

وزن

درس
دوم

لحن

درس
سوم

رنگ صوتی

درس
چهارم

شکل

درس
پنجم

بافت

فصل اول: وزن

دوسی اول

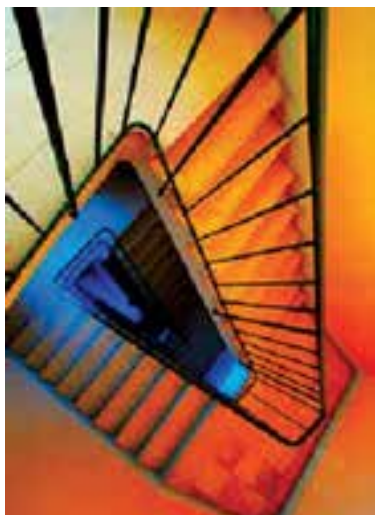
وزن

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

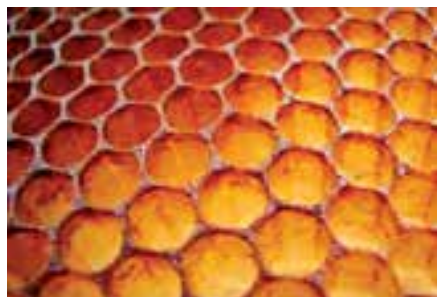
- مفهوم وزن (ریتیم) را تعریف کنید.
- اصوات ضربی (ریتیمیک) را از اصوات غیرضربی (غیرریتیمیک) بازشناسی کنید.
- هماهنگ با ضرب آهنگ موسیقی ضربه‌هایی بزنید.
- توانایی انجام کار گروهی را داشته باشید.
- به صدا‌های طبیعت به عنوان بخشی از خلقت خداوند توجه کنید و از آن لذت ببرید.

فکر کنید

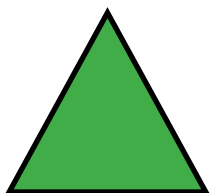
به این تصاویر دقت کنید؛ چه چیزی توجه شما را جلب می‌کند؟

آیا در این عکس ها هم مثل عکس صفحه قبل، تکرار منظم می بینید؟

به نحوه قرارگیری این دو شکل کنارهم توجه کنید؛ این الگو را سه بار تکرار کنید.

در ادامه برای ایجاد جذابیت بیشتر، شکل ها را دو بار پشت هم تکرار کنید و بار سوم در رنگ یا شکل آن ها تغییر ایجاد کنید.

نتیجه را با نتایجی که هم کلاسی هایتان به دست آورده اند، مقایسه کنید؛ چه کسی در سومین تکرار تغییرات بیشتری ایجاد کرده است؟

هنگامی که اشکال به صورت منظم در کنار هم تکرار می شوند، می گوییم ریتم بصری به وجود آمده است. حالا بیایید این کار را با اصوات انجام دهیم.

تجربه کنید

با دست خود به میز ضربه بزنید؛ آیا تمایل دارید این ضربه را تکرار کنید و ادامه دهید؟ آیا می دانید چه عاملی در صوت و ضربات وجود دارد که باعث می شود تمایل داشته باشید صدایی را دنبال کنید؟

برای درک این مطلب، تجربه زیر را با هم کلاسی هایتان انجام بدهید.
عبارت ای ساربان آهسته ران کارام جانم می رود... را که از شعر زیبای سعدی گرفته شده است، در کلاس با معلم خود چند بار تکرار کنید: ای ساربان، ای ساربان
حالا همراه با تکرار عبارت، ای ساربان - ای / سا / ر / بان - آهسته روی میز بزنید. آیا الگوی خاصی را که در حال تکرار است نمی شنوید؟ برای هر بخش کلمه، ای ساربان یک ضربه

روی میز بزنید.

ادامه شعر را بخوانید. آیا می‌توانید در قسمتی دیگر از این شعر همین الگو را پیدا کنید؟
تکرار کلمات ضربه‌هایی ایجاد می‌کنند که تکرار آن‌ها وزن (ریتم) را به وجود می‌آورد،
الگوهای وزن یا ریتمیک می‌توانند به شکل‌های بی‌شماری تغییر کنند و کنار هم چیده شوند. در
موسیقی، تکرار بی‌درپی یک الگوی صوتی در زمان مشخص را وزن (ریتم) می‌نامند (درست
همان‌طور که در عبارت ای ساریان مشاهده کردید).

ریتم در حقیقت جزء اولین عناصر (قواعد) موسیقی است که انسان قادر به شناختن آن
است. مراجعه به نقش‌های باقی‌مانده از دوران قدیم نیز این امر را تأیید می‌کند که انسان‌های اولیه
هم از ابزار موسیقی برای ایجاد وزن استفاده می‌کرده‌اند.

یکی از مسائل مهم در مورد وزن (ریتم)، سرعت و همچنین منظم یا نامنظم بودن آن در
فاصله‌های زمانی است. برای اینکه این موضوع را بهتر درک کنیم کافی است یک تجربه بسیار
ساده انجام بدهیم.

سعی کنید هم‌زمان با شنیدن یک قطعه موسیقی با دست یا پا ضربات منظم بزنید.
اگر موفق به انجام این کار شدید، می‌توانید نتیجه بگیرید که موسیقی مورد نظر دارای
عاملی به نام ضرب است که الگوهای منظم در آن وجود دارد. آیا می‌توانید نمونه‌هایی از این
نوع موسیقی را به خاطر بیاورید؟

نمونه‌ای بسیار بارز از وزن (ریتم) موسیقی را می‌توانید در مراسم نوحه‌خوانی و سینه‌زنی
عاشورا ملاحظه کنید که در آن عزاداران با ضربه‌های منظم سینه‌زنی می‌کنند. سرعت ضربات
سینه‌زنی با توجه به شدت و هیجان آن بیشتر و کمتر می‌شود.

به هر ضربه‌ای که در این موسیقی زده می‌شود و دارای نظم و ترتیب ثابتی است، ضرب می‌گویند. سینه‌زنان در حقیقت با ضرب‌های موسیقی است که دست‌ها را بر سینه خود می‌زنند. لازم است که بدانید در موسیقی ریتمیک الگوهای ریتم در فاصله هر ضرب تا ضرب دیگر نمود پیدا می‌کنند برای مثال به عکس نرده‌ها دقت کنید که هر کمان نرده به نرده‌هایی ضخیم‌تر تقسیم می‌شود به این ترتیب می‌توان نرده‌های ضخیم را معادل ضرب‌ها و نرده‌هایی کم‌ان را الگوی ریتمیک در نظر گرفت.

خودارزیابی

- به موسیقی‌ای که در کلاس ارائه می‌شود، گوش کنید و مشخص کنید در کدام نمونه‌ها ضرب خاصی وجود دارد.
- کدام موسیقی ضرب‌های تندتر و کدام ضرب‌های آهسته‌تری دارد؟

تجربه‌های بیشتر

- فعالیت گروهی: شعری از شعرای بزرگ کشورمان انتخاب کنید و با هم در کلاس بخوانید. هم‌زمان سعی کنید با آن دست بزنید (این تجربه به شما در حفظ کردن شعر، کمک بزرگی می‌کند). در کدام قسمت از شعری که همراه هم کلاسی‌های خود خواندید، الگوی یکسان ریتمیک تکرار شده است؟ برای مثال این شعر از مولانا را انتخاب کنید.

مرده بدم زنده شدم گریه بدم خنده شدم

دولت عشق آمد و من دولت پاینده شدم

- تحقیق کنید: که در موسیقی کشور ما هم موسیقی با ساختار ریتمیک — یعنی ضرب‌های منظم — و هم موسیقی بدون ضرب‌های منظم وجود دارد؟ پیدا کنید کدام نوع آن‌ها موسیقی با ضرب‌های منظم و کدام بدون ضرب‌ها منظم است؟

درس دوم

لحن (ملودی)

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- لحن (ملودی) را بشناسید.
- اصوات موسیقایی را از غیرموسیقایی تشخیص دهید.
- صداهای بالا و پایین را تشخیص دهید.
- نمودار ملودی‌هایی را که می‌شنوید رسم کنید.

فکر کنید

به صداهای اطراف خود گوش کنید؛ چه صداهایی می‌شنوید؟ در جدول صفحه بعد نمونه‌ای از صداهایی را که ممکن است در محیط پیرامون خود بشنوید، می‌بینید. به صداهای اطراف خود دقت کنید؛ کدام یک از صداهای جدول صفحه بعد را می‌شنوید؟ در مقابل آن، علامت بزنید.

	صدای ماشین
	صدای بچه‌ها در حیاط مدرسه
	صدای صحبت کردن هم‌کلاسی‌ها
	صدای معلم

حالا در جدول زیر صداهایی را که امروز شنیده‌اید، علامت بزنید.

	صدای اذان
	صدای تلاوت قرآن
	ترانه‌ای که از رادیو یا تلویزیون شنیده‌ام
	صدای دیگری که شنیده‌ام و می‌توانم نوای آن را زمزمه کنم

با مقایسه صداهای دو جدول بالا، آیا می‌توانید دو نوع تقسیم‌بندی از انواع صداها را تشخیص دهید؟

کدام گروه را می‌توان صداهای موسیقایی دانست و کدام گروه را غیرموسیقایی؟ به صداهایی که زیر و بم مشخص دارند و قابل خواندن و زمزمه کردن هستند، اصوات موسیقایی می‌گویند. چند نمونه از اصوات موسیقایی را نام ببرید. چه صداهای دیگری را می‌توانید به جدول‌های بالا اضافه کنید؟

اگر این صداها طوری کنار هم چیده شده که دارای شکلی قابل شناخت باشند و ما با شنیدنشان بتوانیم آن‌ها را دنبال کنیم یا زمزمه کنیم، می‌گوییم که در حال شنیدن یک ملودی هستیم. برای مثال، همه ما ملودی سرود ملی کشور خود را می‌شناسیم و می‌توانیم آن را زمزمه کنیم یا بلند بخوانیم. این موضوع درست مانند کشیدن خطوط در طراحی است. به محض دیدن این خطوط در طراحی می‌توانید تشخیص بدهید که تصویر چه چیزی را می‌بینید؛ بدون اینکه به رنگ‌آمیزی یا عوامل دیگر نیاز باشد.

به نظر شما آیا برای خواندن یک ملودی، حتماً به شعر نیازمندیم؟ چرا؟ فراموش نکنید همان‌گونه که نقاشی بدون رنگ هم می‌تواند زیبا و قابل تشخیص باشد، برای خواندن یک ملودی لزوماً به شعر نیاز نداریم. شاید بتوانیم زیباترین ملودی‌ها را در موسیقی نواحی بومی کشورمان بشنویم. یکی از این ملودی‌ها لالایی‌هایی است که مادران در نواحی مختلف کشور برای فرزندان خود می‌خوانند که روی این ملودی‌ها اشعار متنوعی خوانده می‌شود یا اذان مؤذن‌زاده اردبیلی

که از جمله زیباترین ملودی‌هایی است که در خاطره ما جا گرفته است. چه نمونه‌های دیگری از ملودی را می‌توانید به خاطر آورید؟

ملودی‌ها گاهی نشاط‌آور و گاهی غم‌انگیز هستند. نمونه‌های جالبی از ملودی‌ها در موسیقی نواحی کشورمان وجود دارد که برای بازی‌ها، جشن‌ها، عزاداری‌ها و یا انواع مراسم دیگر اجرا می‌شوند.

تجربه کنید

چند نمونه از ملودی‌هایی را که می‌شناسید، در کلاس بخوانید یا زمزمه کنید.

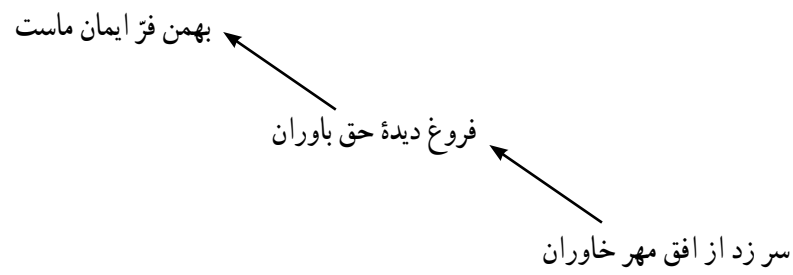
به صداهای موجود در ملودی‌ها دقت کنید. در یک ملودی چند عامل مهم وجود دارد که در همه آن‌ها یافت می‌شود؟

از جمله مهم‌ترین این عوامل می‌توان به سکوت در میانه ملودی‌ها و همچنین صداهای بالا یا پایین در ملودی‌ها اشاره کرد. برای اینکه به معنی صداهای بالا و پایین بهتری ببرید، می‌توانید صداهای بم را صدای پایین و صداهای زیر را صدای بالا حساب کنید. به این ترتیب، کودکان بیشتر می‌توانند صداهای بالا یا زیر و مردان صداهای پایین یا بم داشته باشند. در سال‌های قبل با لیوان‌های آب که به نسبت پر یا خالی بودندشان می‌توانستند اصوات زیر و بم درست کنند آشنا شده‌اید.

همان‌طور که گفتیم، ملودی در حقیقت چیده شدن صداهای بالا و پایین با زمان‌ها و الگوهای ریتمیک مشخصی است که قابل دنبال کردن و یا زمزمه کردن باشد.

حالا که مفهوم صدای بالا و پایین را می‌شناسیم، می‌توانیم بگوییم که یک لحن یا یک ملودی با اینکه از جنس صداست می‌تواند شکل داشته باشد؛ درست مانند نقاشی کشیدن است. شکل یک ملودی را با دنبال کردن جهت صداهای آن از نظر بالا یا پایین بودن می‌توان پیدا کرد.

برای مثال، به ملودی سرود ملی ایران توجه کنید که چگونه در نمودار زیر کشیده می‌شود.
 هرفراز از سرود با یک خط ملودی می‌آید و هر عبارت با صدای بالاتر به دنبال دیگری روانه می‌شود.

ملودی‌ها دارای جهت‌های متفاوتی هستند؛ برای مثال یک ملودی ممکن است بالارونده، پایین‌رونده یا کمانی باشد.

کمان ملودی :

بالارونده، پایین‌رونده

کمان ملودی پایین‌رونده

بالارونده

ملودی بالارونده

ملودی پایین‌رونده

ملودی ایستا

 خودآزمایی : با توجه به نمونه شنیداری‌ای که معلم در اختیارتان قرار می‌دهد، مشخص کنید کدام صداها، صدای بالا و کدام یک صدای پایین است.

تجربه‌های بیشتر

- هنگام شنیدن موسیقی، سکوت‌های ملودی را با دست نشان دهید. در هر نمونه چند سکوت می‌توانید پیدا کنید. (دقت کنید که گاهی سکوت میان صداها، ملودی‌ها کوتاه و گاهی هم بلند است.)
- دست‌های خود را در جهت حرکت صداها در یک ملودی بسیار آرام حرکت دهید تا با جهت‌یابی حرکت ملودی آشنا شوید. این کار را می‌توانید در کلاس به همراه دوستان‌تان هنگام شنیدن هر نغمه‌ای انجام دهید.

رنگ صوتی

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- رنگ‌های صوتی را تشخیص دهید و تفاوت میان آن‌ها را بیان کنید.
- به کمک وسایل در دسترس، اصواتی با رنگ‌های مختلف تولید کنید.
- برای اصواتی که دارای رنگ‌های صوتی مختلف‌اند، صفت بیان کنید.
- از طریق کاربرد مناسب حواس، قدرت مشاهده را در خود تقویت کنید.
- بتوانید در مورد آفرینش‌های هنری خود و دوستانتان صحبت کنید.
- توانایی انجام دادن کار گروهی را داشته باشید.

فکر کنید

رنگ‌ها در زندگی به شما چه کمکی می‌کنند؟
برای مثال، آیا می‌توانید به وسیله رنگ‌ها محیط اطراف خود را بهتر بشناسید؟
در تصویر زیر، از کدام رنگ‌ها بیشتر استفاده شده است؟
با دیدن این رنگ‌ها، شما به یاد کدام فصل از سال می‌افتید؟

ابتدا به صدای آدم‌هایی که در زندگی خود شنیده‌اید، فکر کنید. اگر با چشمان بسته به صدای کسی گوش کنید، کدام موارد زیر را می‌توانید تشخیص دهید؟

☐ مرد یا زن بودن

☐ کودک یا بزرگسال بودن

☐ آشنا و ناآشنا بودن

☐ سن دقیق کسی که صحبت می‌کند.

به نظر شما چه چیزی باعث می‌شود بتوانید همهٔ موارد بالا یا بعضی از آن‌ها را تشخیص دهید؟ عاملی که سبب می‌شود صدای افراد را تشخیص دهیم، رنگ صدا می‌نامیم. بعضی از افراد رنگ‌های صدای شبیه به هم دارند و همین امر تشخیص صداها را از یکدیگر برای ما کمی دشوار می‌کند.

آیا کسانی را به یاد می‌آورید که دارای صداهایی شبیه به یکدیگر باشند؟ از بین این صداها، صدای چه کسانی برایتان دل‌نشین و دل‌چسب است؟ صداهایی که دوست دارید چه شباهت‌هایی با هم دارند و صداهایی که دوست ندارید، چه شباهت‌هایی دارند؟ تفاوت این صداها در چیست؟

در آغاز درس از رنگ‌ها و احساسی که می‌توانند در ما ایجاد کنند، صحبت کردیم. این موضوع در مورد رنگ‌های صوتی نیز صادق است. برای مثال، صدای گویندهٔ خاصی در رادیو دارای کیفیتی است که آن را دوست دارید و می‌توانید به مدت طولانی بالذت به آن گوش دهید. در واقع، می‌توانیم بگوییم گوینده مذکور صدای به اصطلاح گرمی دارد. به عکس، صدای کسی می‌تواند تو دماغی یا تیز باشد؛ به گونه‌ای که انسان تمایل زیادی به شنیدن آن برای مدت طولانی نداشته باشد.

این مثال در مورد ابزارهای موسیقی نیز صادق است. برای نمونه، شیپور دارای رنگی تیز و برنده است و با شنیدن صدای آن، احساس هیجان در افراد ایجاد می‌شود. بنابراین، برای مواردی همچون جنگ و شکار مناسب است و در موسیقی تعزیه نیز، که جنبهٔ حماسی دارد، از آن استفاده می‌شود. در مقابل، صدای نی دارای رنگی حزن‌آلود و غم‌انگیز است.

تجربه کنید

به نمونه‌هایی که معلم برایتان پخش می‌کند، گوش کنید. بنویسید رنگ هر یک از اصواتی که می‌شنوید چه احساسی را در شما ایجاد می‌کند. کلمات زیر شاید بتوانند به شما کمک کنند: خشونت، آرامش، مهربان، عصبانی، مضحک.

خودارزیابی

- آیا می‌توانید بگویید به چه دلیل در دسته موسیقی نظامی از شیپور و طبل استفاده می‌شود؟
- آیا می‌توانید تفاوت رنگ صداهای مختلف در طبیعت مثل صداهای جنگل، دریا، ابزارهای مختلف موسیقی را احساس کنید و به ازای هر صدا رنگ خاصی را پیشنهاد کنید؟

تجربه‌های بیشتر

- سعی کنید با وسایلی که در کلاس در اختیار دارید، رنگ‌های مختلف صوتی ایجاد کنید. از هم‌کلاسی‌هایتان بخواهید رنگ‌های صوتی ایجاد شده با وسایل و ابزار مختلف را تشخیص دهند.
- مجموعه‌ای از اصواتی را که در هریک از فصل‌های سال می‌شنوید، فهرست کنید. سعی کنید رنگ صدای آن‌ها را بنویسید و بگویید که هریک از این صداها چه احساسی در شما به وجود می‌آورد؟
- می‌توانید به صورت گروهی و با راهنمایی معلم خود مجموعه‌ای از اصواتی را که در بهار می‌شنوید، فهرست کنید. با تقلید صداها به وسیله ابزار و وسایل همراهتان در کلاس فضای بهار را ایجاد کنید. این کار را تنها با وسایل انجام بدهید و از دهان برای تقلید صداها استفاده نکنید. خوب است دانش‌آموزان پیش از انجام دادن این کار به معلم خود بگویند که قصد دارند کدام جنبه طبیعت را در بهار تقلید کنند. این کار زمانی زیباتر می‌شود که همه شما با هم صداهای مختلفی تولید کنید.

شکل (فرم)

درس چهارم

- در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :
- تکرارها را در یک خط موسیقایی تشخیص دهید.
 - تعداد هر تکرار را تشخیص دهید.
 - هر بخش را نام‌گذاری کنید.

فکر کنید

برای شناخت یک شیء به چه چیز یا چیزهایی نیاز داریم؟

به این عکس نگاه کنید؛ آیا می‌توانیم یک تکه سنگ را که هیچ نشانه‌ای ندارد، از میان صدها تکه سنگ دیگر جدا کنیم؟ مثلاً بگویید آن سنگ را به من بده! کدام سنگ؟
به نظر شما این نشانه چه چیزهایی می‌تواند باشد؟

با نگاه کردن به تصویر بالا نشانه‌ها و تفاوت سنگ‌ها را بیان کنید.

شکلی که در تصویر روبه‌رو می‌بینید، چه نشانه مهمی دارد؟ شما این نشانه بارز را چه می‌نامید؟
به نظر شما مهم‌ترین ویژگی آن مربوط به شکالش است یا رنگش؟

باید بدانیم که مهم‌ترین نشانه در بازشناسی یک جسم، شکل یا فرم آن است. اگر چشم ما به راحتی می‌تواند اجسام را بازشناسد، تنها و تنها به کمک شکل آن‌هاست.
آیا تا به حال فکر کرده‌اید که به اصوات هم می‌توان شکل داد؟

چگونه می‌توان صوتی را که به محض تولید شدن از بین می‌رود، نگه داشت و در قالب یک شکل به شنونده ارائه کرد؟ برای اینکه بتوان به اصوات شکل داد، باید از یک خصلت مهم مغز استفاده کرد و آن حافظه است.

با استفاده از آنچه در فصول قبل آموخته‌اید، به یاد می‌آورید چگونه اصوات شکل پیدا می‌کردند؟

مغز ما می‌تواند الگوهای ریتمیک و ملودیک را راحت به‌خاطر بسپارد. اینجاست که حافظه به کار می‌آید؛ شاید به همین دلیل برای ما شناختن یک ملودی که الگوهای مشخص ریتمیک دارد، ساده‌تر است. چرا که با تکرار آن‌ها مغز به راحتی آن‌ها را به‌خاطر می‌سپارد و می‌شناسد درست مانند عکس حلزونی صفحه قبل که از الگوهای بسیار مشخصی در ترسیم آن استفاده شده است. اما تنها داشتن الگوهای ریتمیک یا ملودیک برای بازشناسی و درک ملودی کافی نیست. یک عامل مهم دیگر وجود دارد که به مغز ما کمک می‌کند تا به اشکال اصوات پی ببریم. آن عامل مهم، تکرار است. درواقع، اگر ما الگویی داشته باشیم ولی تکرار نشود، خیلی سریع از ذهنمان پاک می‌شود اما به محض تکرار آن‌را می‌شنویم و آن‌را باز می‌شناسیم و از شنیدن مجدد آن لذت می‌بریم. بر همین اساس، موسیقی می‌تواند شکل‌های بسیار ساده و یا بسیار پیچیده داشته باشد. بیایید از ساده‌ترین شکل‌ها آغاز کنیم.

همه ما ملودی زیبای محلی خراسانی، نوایی نوایی را می‌شناسیم، ولی خوب است که به آن‌ها با صدای زیبای مرحوم حاج قربان سلیمانی گوش کنیم. در این نمونه، کدام یک دائماً تکرار می‌شود و کدام یک تغییر می‌کند؟ علامت بزنید.

ملودی □ متن یا شعر □

حالا می‌بینید که می‌توان با تکرار یک ملودی آن‌را شناخت. اگر متن را از این آواز حذف کنیم و ملودی آن را زمزمه کنیم، می‌توانیم بفهمیم که دائماً در حال تکرار یک خط ملودیک هستیم. همین امر باعث می‌شود که این نغمه محلی با وجود تغییر دائم شعر برای شنونده قابل شناخت باشد. همین کار را با ملودی نوایی انجام بدهید و بدون آنکه متن آن‌را بخوانید ملودی آن‌را زمزمه کنید.

بیایید یک مورد جالب دیگر را هم در این ملودی پیدا کنیم. ریتم عبارت نوایی نوایی را به آرامی روی پای خود بزنید. نَ/وا/بی/ نَ/وا/بی/ به ازای هر بخش یک ضربه به میز یا پای خود بزنید. آیا الگویی را که تکرار می‌شود، می‌شنوید؟

حالا برای درک بیشتر موضوع به نمونه‌هایی از آثار گوش کنید و هر جا که تکرار می‌شنوید، آن‌را مشخص کنید.

گاهی یک ملودی بیان می‌شود و پس از آن ملودی متفاوتی می‌آید و ملودی اول دوباره تکرار می‌شود. برای اینکه بتوانیم این شکل‌ها را بشناسیم، می‌توانیم هر ملودی را با حروف الفبا نام‌گذاری کنیم. این روشی است که با آن می‌توانیم فرم‌های موسیقی را نام‌گذاری کنیم. البته این کار را در سال‌های بعد انجام خواهیم داد.

بافت

درس پنجم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- انواع بافت را بشناسید.
- بافت‌های پر و خالی را تشخیص دهید.
- بافت‌های چند صدایی و تک‌صدایی را تشخیص دهید.
- مفهوم بافت را تعریف کنید.

فکر کنید

تصور کنید که برق خانه‌تان رفته است و شما مجبورید در تاریکی لباسی را برای رفتن به مدرسه انتخاب کنید. برای انتخاب لباس مورد نظر، از کدام یک از حواس خود استفاده می‌کنید؟

به نظر می‌آید تنها حسی که می‌تواند به شما کمک کند، حس لامسه است. برای مثال، ممکن است در نظر داشته باشید لباسی ضخیم – مانند یک ژاکت – را بردارید. در این صورت کافی است با لمس لباس‌هایتان آن را پیدا کنید. البته این کار همیشه ساده نیست.

آیا می‌دانید چه کیفیتی از لباس به شما کمک می‌کند تا آن را فقط با حس لامسه بشناسید؟ اگر کلمه بافت را برای پاسخ انتخاب کرده‌اید، باید گفت که درست فهمیده‌اید اما شاید بد نباشد تعریفی از بافت در پارچه داشته باشیم تا دقیق‌تر بتوانیم مفهوم آن را درک کنیم.

همان‌طور که می‌دانید، پارچه از ردیف نخ‌هایی که به صورت عمودی و افقی در هم تنیده شده‌اند، درست می‌شود. به ردیف نخ‌هایی که به صورت عمودی قرار گرفته‌اند، تار و به آن‌هایی که به صورت افقی هستند، پود گفته می‌شود.

حالا بیاید به بحث اصلی خودمان، یعنی موسیقی، بازگردیم. آیا می‌توانید برای موسیقی هم بافت در نظر بگیرید؟ اگر قرار است موسیقی هم بافت داشته باشد، تار و پود آن چیست و از چه جنسی است؟ باید گفت که در موسیقی هم بافت وجود دارد و هم تار و پود. جنس آن‌ها هم البته از جنس صدا و زمان است.

تجربه کنید

برای بعضی از اصوات مختلف غیرموسیقایی که ممکن است در طول روز بشنویم، در یک نمودار یک خط ترسیم کنیم.

مثلاً برای صدای ماشین‌ها چه خطی می‌توان ترسیم کرد؟ اگر ممتد هستند، یک خط ممتد بکشید. برای صدای پرندۀ چطور؟ اگر صدای پرندۀ ای که می‌شنوید مقطع است، خطوط مقطع و برای صدای هم‌کلاسی‌تان هر نوع خط دیگری که به نظرتان مناسب است، رسم کنید. مثلاً خطوط منحنی یا دایره‌ای!

حالا به نمودار خود نگاه کنید؛ آیا می‌توانید صداهای دیگری هم به آن اضافه کنید؟ اگر در دشتی آرام باشید، برای آن در این نمودار چند نوع خط می‌توانید ترسیم کنید؟ اگر در شهری شلوغ باشید چطور؟ کدام نمودار پرت‌تر و شلوغ‌تر است؟

بی‌شک نمودار شهر خطوط بیشتری خواهد داشت. به علاوه، اگر قرار باشد برای صداهای بلندتر خط‌های ضخیم‌تری بکشیم، احتمالاً نمودار صدای شهرهای شلوغ بسیار تیره و پراز خط خواهد بود.

اگر به یک اثر موسیقی که تنها یک آواز دارد گوش کنیم، می‌توانیم تنها یک خط بشنویم و نمودار صدای ما یک خط نازک خواهد بود اما اگر همان آواز را چند نفر بخوانند، خط این نمودار ضخیم‌تر می‌شود؛ چون صدا بلندتر و پرت‌تر می‌شود. به این ترتیب، بافت ما تک‌صدایی خواهد بود (هرچند ممکن است چند نفر بخوانند) که با یک صدا نازک‌تر و با چند صدا کلفت‌تر خواهد بود. بعضی از آثار موسیقی را چند خواننده یا نوازنده با هم اجرا می‌کنند؛ در حالی که هیچ کدامشان خط مشابه دیگری ندارند. درست مثل نموداری که در بالا کشیده‌اید و نشان دهنده چند صدای مختلف است که به طور هم‌زمان شنیده می‌شوند ولی یکی نیستند. در این صورت، ما بافت تک‌خطی یا تک‌صدایی نداریم؛ زیرا خط‌ها با هم متفاوت‌اند و به همین دلیل بافت را چندصدایی می‌نامیم. در نمونه‌های شنیداری می‌توانید این مطلب را عملاً درک کنید.

امروزه در کشور ما بسیاری از تواشیح خوانی‌ها به صورت چند صدایی اجرا می‌شوند. به این صورت که گروهی در حال خواندن یک صوت ثابت و بدون تحرک‌اند و گروه دیگر آیات دیگری را تلاوت می‌کنند. از سوی دیگر، ممکن است در بعضی از سرودهای مدرسه‌ای چندین دانش‌آموز همخوانی کنند ولی همه درست مثل هم و یک ملودی را بخوانند؛ در این صورت موسیقی تک‌صدایی خواهد بود.

خودارزیابی

در نمونه‌های شنیداری که معلم در اختیارتان قرار می‌دهد، آیا می‌توانید نمونه‌هایی از بافت تک‌صدایی یا چندصدایی را به یاد آورید؟

تجربه‌های بیشتر

- برای اینکه بتوانید تجربه چند صدایی را در ساده‌ترین شکل داشته باشید، یک سرود یا یک آواز محلی را انتخاب کنید و آن را در دو گروه بخوانید. به این شکل که یک گروه با کمی تأخیر نسبت به گروه دیگر آواز را شروع کند. البته این کار دشوار است و به تمرین و نظارت معلم خبره در زمینه موسیقی نیاز دارد.
- برای مثال، آواز محلی نوایی را می‌توانید به این شکل آزمایش کنید: گروه دوم پس از گروه اول و درست از جایی که نوشته شده است، همان ملودی را از اول می‌خواند. این کار در دفعات اول بسیار دشوار خواهد بود.

گروه اول	نوائی	نوائی	نوائی	نوائی	همه با و فایند تو گل بی وفائی
گروه دوم	سکوت	سکوت	سکوت	سکوت	نوائی نوائی نوائی نوائی همه با و فایند تو گل بی وفائی

بخش پنجم

هنرهای نمایشی

درس
اول

گفت و گو

درس
دوم

گفت و گوی نمایشی

درس
سوم

شخصیت و موقعیت
در نمایش

درس
چهارم

ماجرای
نمایشی

فصل اول: گفت و گو

گفت و گو

درس اول

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- مفهوم گفت و گو را درک کنید.
- مهم‌ترین عنصر نمایش را بشناسید.
- در مورد آفرینش‌های هنری صحبت کنید.
- توانایی انجام دادن کار گروهی را داشته باشید.

فکر کنید

- به نظر شما گفت و گو چگونه به وجود می‌آید؟
- ما در موقعیت‌های مختلف با افراد گوناگون گفت و گو می‌کنیم :
- در کلاس درس، معلم از شما سؤال می‌کند؛
 - با اعضای خانواده خود درباره موضوعی صحبت می‌کنید؛
 - به دنبال پیدا کردن مکانی هستید و از دیگران درباره آن می‌پرسید؛
 - برای به دست آوردن اطلاعات درباره موضوعی از کسی سؤال می‌کنید؛
- اینها بخش‌هایی از گفت و گوهای روزمره است که برای رسیدن به هدفی انجام می‌شود.

تجربه کنید

موضوع چند گفت و گوی روزمره خود را به صورت خلاصه یادداشت کنید و با هم کلاسی‌هایتان درباره شباهت‌ها و تفاوت‌های آن‌ها صحبت کنید.

آیا می‌دانید یکی از مهم‌ترین عناصر نمایشنامه چیست؟

با راهنمایی معلم خود تعدادی نمایشنامه را شناسایی کنید و در کلاس در گروه‌های کوچک آن‌ها را مرور کنید.

گفت و گو یکی از عناصر و ابزارهای اصلی آفرینش در هنرهای نمایشی است. گفت و گو در نمایشنامه‌ها شباهت‌های زیادی به گفت و گوهای روزمره دارد اما از برخی جهات متفاوت است و همین تفاوت‌ها سبب می‌شود که گفت و گوی نمایشی با دیالوگ ویژگی‌های خاصی داشته باشد. نمایشنامه‌نویسان از گفت و گوی میان شخصیت‌های نمایش، برای انتقال پیام‌های تأثیرگذار به تماشاگران و مخاطبان استفاده می‌کنند.

خود ارزیابی

به نظر شما میان گفت‌وگو در نمایش و گفت‌وگوهای روزمره چه تفاوت‌هایی وجود دارد؟

تجربه‌های بیشتر

- گفت‌وگوهایی را که به کمک معلم خود از نمایشنامه‌ها انتخاب کرده‌اید، در کلاس درس و برای دوستانتان بخوانید و در باره ویژگی‌های آن‌ها با یکدیگر صحبت کنید.
- به گفت‌وگوهای اطرافیان خود در محیط‌های مختلف به دقت گوش دهید و آن‌هایی را که به نظرتان جذاب‌ترند، به صورت گفت‌وگوی نمایشی بنویسید.

گفت‌وگوی نمایشی

درس دوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- مفهوم گفت‌وگوی نمایشی را درک کنید.
- تفاوت گفت‌وگوی نمایشی و گفت‌وگوی عادی را بیان کنید.
- یک گفت‌وگوی نمایشی خلق کنید.
- بتوانید در مورد آفرینش‌های هنری خود و دوستانتان صحبت کنید.
- از محیط پیرامون خود درک درستی داشته باشید.
- داستان‌ها و اشعار ایرانی را بشناسید.

فکر کنید

به نظر شما معمولاً گفت‌وگوها به چه دلایلی ادامه پیدا می‌کنند؟

در اغلب موارد، همدلی و همفکری سبب می‌شود تا افراد با یکدیگر گفت‌وگو کنند اما گاهی اختلاف نظر آن‌ها بر سر نکته یا موضوعی؛ باعث آغاز و ادامه گفت‌وگوها می‌شود :

- در کلاس درس ضمن گفت‌وگو درباره یک موضوع، نظرهای مختلفی ارائه می‌شود؛
- رفتار نامناسب یک فرد در محیط‌های عمومی باعث اعتراض دیگران می‌شود؛
- در صف خرید یک نفر قصد دارد خارج از نوبت خرید کند و فرد یا افرادی به او تذکر

می‌دهند؛

اگرچه اکثر گفت‌وگوهای روزمره در نهایت به تفاهم ختم می‌شوند اما اغلب نمایشنامه‌نویسان تلاش می‌کنند تا با ایجاد اختلاف نظر و کشمکش میان شخصیت‌های آثار خود، وضعیت‌هایی جالب توجه و جذاب برای مخاطبان بیافرینند و در نهایت، حرف‌ها یا پیام‌های خود را به آن‌ها منتقل کنند. در واقع، مهم این است که نمایشنامه‌نویس بتواند با ایجاد کشمکش بر سر یک موضوع، میان شخصیت‌های نمایش تفاهم ایجاد کند.

گفت‌وگوی نمایشی بنویسید : خاطره یا حادثه‌ای را که میان دو یا چند نفر موجب کشمکش شده است، به صورت گفت‌وگوی نمایشی بنویسید. سعی کنید در پایان، میان شخصیت‌های نمایش تفاهم ایجاد کنید.

به یاد داشته باشید که در هر گفت‌وگوی نمایشی یا دیالوگ، یکی از دو طرف خواسته‌ای دارد یا اراده کرده است کاری را انجام دهد اما دیگری با او مخالفت می‌کند. دقت کنید که گفت‌وگوهای نمایشی، به زبان گفت‌وگوی عادی یا محاوره نزدیک است. در واقع، شما گفت‌وگو را همان گونه می‌نویسید که می‌شنوید. نویسندۀ نمایشنامه، با دقت در گفت‌وگوهای روزمره و آمیختن آن‌ها با تخیل خود، موقعیت‌های تازه‌ای خلق می‌کند. در واقع، او از محیط پیرامون خود الهام می‌گیرد و اشخاص را در موقعیت‌های فرضی نمایشی قرار می‌دهد.

خود ارزیابی

ادامۀ گفت‌وگوهای زیر را بنویسید تا به یک پایان مشخص برسند :

اولی : برام تعریف کن!

دومی : الان نمیتونم!

و.....

اولی : کتابی رو که بهت دادم برگردون.

دومی : هنوز نخوندمش.

و.....

اولی : بلند شو بریم.

دومی : نمیتونم ... خسته‌ام ...

و.....

تجربه‌های بیشتر

- به دلخواه خود یک گفت‌وگوی نمایشی بنویسید.
- در گروه‌های کوچک، گفت‌وگوهای نمایشی را اجرا کنید.
- چگونه می‌توانید با استفاده از تجربه‌هایی که در این درس آموخته‌اید، میان افرادی که در محیط زندگی‌تان با هم کشمکش دارند، تفاهم ایجاد کنید؟
- داستان‌ها و اشعار ایرانی (ملی و محلی) انتخابی خود را به صورت گفت‌وگوهای نمایشی بنویسید.

شخصیت و موقعیت در نمایش

درس سوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- محیط پیرامون خود را به دقت مشاهده کنید.
- ویژگی‌های شخصیت‌های نمایشی را بشناسید.
- ویژگی‌های موقعیت نمایشی را بشناسید.
- تفاوت موقعیت‌نمایشی را با موقعیت واقعی بیان کنید.
- موقعیت‌های نمایشی متفاوتی خلق کنید.
- داستان‌های ایرانی را بشناسید.

فکر کنید

به افراد پیرامون خود که هر روز با آن‌ها معاشرت دارید، دقت کنید. آن‌ها معمولاً در مورد چه موضوعاتی صحبت می‌کنند؟

رفتار و کردار آن‌ها و عبارت‌ها و جملاتی را که بر زبان می‌آورند، خوب ببینید و بشنوید؛

● برخی افراد سلام و احوالپرسی گرم و صمیمی دارند و دیگران را به وجد می‌آورند؛

● برخی کم حوصله‌اند و حتی پاسخ دیگران را هم به راحتی نمی‌دهند؛

● برخی بسیار پر جنب و جوش و اجتماعی هستند؛

● برخی گوشه گیر هستند و تنهایی را بیشتر می‌پسندند؛

● برخی با عجله حرف می‌زنند و تعدادی از کلمات را به طور کامل ادا نمی‌کنند؛

و ...

تجربه کنید

به طرز رفتار و حرف زدن هم‌کلاسی‌های خود دقت کنید. از آن‌ها یادداشت بردارید و

یادداشت‌هایتان را به معلم خود نشان دهید.

انسان‌ها با وجود شباهت‌های ظاهری و درونی‌شان، ویژگی‌ها و خلق‌وخوهایی دارند که باعث تفاوت آن‌ها با یکدیگر می‌شود. در واقع، هر فرد شخصیت خاص خود را دارد. هر یک از افرادی که نمایشنامه‌نویس آن‌ها را خلق می‌کند، در واقع یک شخصیت نمایشی است. نمایشنامه‌نویس ابتدا برای هر یک از شخصیت‌ها خصوصیات و ویژگی‌هایی می‌سازد و سپس آن‌ها را در یک موقعیت خاص قرار می‌دهد. به نظر شما موقعیت نمایشی با موقعیت غیر نمایشی چه تفاوتی دارد؟

وقتی افراد در وضعیتی قرار می‌گیرند که در آن امکان کشمکش وجود دارد، در واقع یک موقعیت نمایشی به وجود آمده است. به موقعیت‌های گوناگونی که ممکن است به کشمکش بینجامند، فکر کنید؛

● پیرمردی که بار سنگینی در دست دارد، در کوچه راه می‌رود. شما به همراه دوست خود در حال بازی هستید. دلتان می‌خواهد به پیرمرد کمک کنید اما دوستان حوصله ندارد و مخالف است؛

● برادر یا خواهر کوچک شما باید تکلیف املاي خود را انجام دهد. مادر از شما می‌خواهد که به او املا بگویید اما شما دوست دارید برنامه مورد علاقه‌تان را در تلویزیون ببینید؛
● مادرتان به شما گفته است که برایتان وسیله‌ای می‌خرد. روز موعود فرا رسیده است و شما اصرار دارید که مادر آن وسیله را بخرد اما او به دلیل کار زیاد خسته است و نمی‌تواند با شما از خانه بیرون بیاید؛

موقعیت‌های نمایشی را جست‌وجو کنید: در گروه‌های دو یا سه نفره، موقعیت‌های گوناگونی را که در زندگی پیش می‌آید و امکان کشمکش در آن‌ها وجود دارد، مرور کنید. هر گفت‌وگوی نمایشی که آغاز می‌شود، حتماً به کشمکش می‌انجامد؛ این کشمکش به اوج می‌رسد و به اتفاق ختم می‌شود. موقعیت نمایشی با موانع به وجود می‌آید و شکل می‌گیرد. شکل‌گیری یک موقعیت نمایشی را می‌توانید در زیر ببینید.

آغاز — کشمکش — اوج — اتفاق — پایان

خود ارزیابی

با توجه به نمودار صفحه قبل یک موقعیت نمایشی خلق کنید.

تجربه های بیشتر

- موقعیت های نمایشی را که با دوستان خود پیدا کرده اید، به شکل گفت و گوی نمایشی بنویسید.
- یکی از موقعیت های نمایشی را با دوستان خود اجرا کنید.
- در قصه های ایرانی (ملی و محلی) شخصیت های تأثیرگذار را جست و جو کنید و ویژگی های آن ها را در یک موقعیت نمایشی نشان دهید.

درس چهارم

ماجرای نمایشی

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- شباهت‌ها و تفاوت‌های داستان و نمایش را بیان کنید.
- مهارت خلق موقعیت‌های واقعی یا تخیلی را در نمایشنامه داشته باشید.
- مفهوم ماجرای نمایشی را درک کنید.
- ماجراهای نمایشی را خلق و اجرا کنید.
- به میراث فرهنگی خود احترام بگذارید و آن را حفظ کنید.

فکر کنید

آیا می‌دانید میان داستان و نمایشنامه چه تفاوتی وجود دارد؟ به عبارتی، تفاوت میان کار نمایشنامه‌نویس و داستان‌نویس چیست؟

نمایشنامه‌نویسان مانند دیگر نویسندگان، از جمله آن‌ها که داستان، رمان یا شعر می‌نویسند، از پدیده‌های اطراف خود الهام می‌گیرند و با تکیه بر تخیل خویش، دست به آفرینش یک ماجرا می‌زنند اما تفاوت اساسی آن‌ها با دیگر نویسندگان این است که نوشته‌شان باید روی صحنه اجرا شود. بنابراین، باید علاوه بر توانایی آفرینش داستان، به موقعیت نمایشی نیز توجهی ویژه داشته باشند. نمایشنامه‌نویسان موقعیت‌های نمایشی خود را در درون یک ماجرا یا داستان به وجود می‌آورند.

تجربه کنید

به ماجراهایی که در زندگی خود و بستگانتان رخ داده است، فکر کنید و شنیدنی‌ترین ماجراها را با دوستانتان در میان بگذارید.

برخی از مهم‌ترین و جذاب‌ترین ماجراهای زندگی، آن‌هایی هستند که برای نخستین بار رخ داده‌اند. به خاطر بیاورید :

- نخستین روزی را که به مدرسه رفته‌اید؛

- نخستین بار که به یک سفر زیارتی رفته‌اید؛
- نخستین بار که سوار دوچرخه شده‌اید؛
- نخستین بار که سوار قطار یا هواپیما شده‌اید.

و...

هر ماجرای آغاز و پایانی دارد. در بیشتر ماجراها اتفاق خوب یا بدی می‌افتد و نمایشنامه‌نویس تلاش می‌کند تا با انتخاب ماجراهایی پرحادثه، نمایشنامه خود را جذاب‌تر سازد و آن را برای اجرا تنظیم کند.

خود ارزیابی

یکی از ماجراهای شنیدنی و جذاب زندگی خود را با ذکر جزئیات شرح دهید و به صورت یک نمایشنامه بنویسید.

تجربه‌های بیشتر

- آغاز یا پایان ماجراهای واقعی را تغییر دهید و آن‌ها را به صورت نمایشنامه بنویسید.
- با راهنمایی معلم خود چند نمایشنامه معروف ایرانی و غیرایرانی را شناسایی و مطالعه کنید و درباره ماجراهای آن‌ها بحث و گفت‌وگو کنید.
- پایان یک نمایشنامه را به نحوی تغییر دهید که جذاب‌تر از نمونه اصلی شود.
- یک ماجرای نمایشی را به صورت گروهی اجرا کنید.
- در مورد نمایش‌های ایرانی تحقیق کنید و یک نمایش ایرانی مانند شبیه‌خوانی (تعزیه) را به صورت گروهی اجرا کنید.
- یکی از آثاری را که نوشته‌اید در کلاس، نمایشنامه خوانی و اجرا کنید.

